NEVELÉSTÖRTÉNET

A KÁRPÁTALJAI, MAJD JÁSZBERÉNYI IGAZGATÓ-TANÁR, JANTSKY BÉLA PEDAGÓGUSPÁLYÁJÁRÓL (1934–1948)

Donáth Péter

Összefoglaló:

A dokumentatív elbeszélés négy levéltár, a korabeli sajtó és szakirodalom felhasználásával mutatja be a geológusi és tanári végzettséggel rendelkező, kiemelkedő tehetségű Jantsky Béla 1934-től 1948-ig tartó pedagóguspályájának jellemző vonásait, döntő állomásait. Pályája első évtizedében Beregszászon, majd Munkácson tanított. Emellett iskolán kívül is sokat tett az akkor kisebbségben élő magyarság önszerveződéséért, a szegényebb sorsú paraszti és munkásszármazású fiatalok kulturális és társadalmi felemelkedéséért. Jelentős szerepe volt a beregszászi magyar internátus korszerű épületének befejezésében, s első igazgatójaként tevékenysége formálásában. Cseh és ruszin nyelven is tanított. 1941-től 1944-ig a munkácsi ruszin–magyar tanítóképző igazgatójaként ösztönözte a Kárpátalján élő nemzetek, nemzetiségek – egymás kultúráját tisztelő és megismerni kész – együttműködését. 1945 és 1948 között a jászberényi tanítóképző demokratikus és szociálisan érzékeny igazgatójaként működött. Majd – a népbíróság által bizonyíthatatlannak ítélt vádaskodás nyomán – több mint fél évre internálták. Felmentése, kiszabadulása után az 1948/49-es tanévben egy budapesti gimnáziumban tanított, majd a geológusi pályát választotta, melyen kiemelkedő tudományos és szakmai sikereket ért el, többek között Kossuth-díjat kapott, az MTA doktora lett.

Kulcsszavak: Jantsky Béla, kárpátaljai magyar művelődés, ruszin–magyar együttműködés, jászberényi tanítóképzés, internálás, népbíróság

Abstract:

Drawing on four archives, contemporary press reports, and scholarly

literature, this documentary narrative traces the defining characteristics and pivotal moments of the teaching career—spanning from 1934 to 1948—of Béla Jantsky, a geologist and teacher of exceptional talent. During the first decade of his career, he taught in Beregszász and later in Munkács. In addition, outside of school, he did much to promote the self-organization of the Hungarian minority living there at the time, as well as the cultural and social advancement of young people from poorer peasant and working-class backgrounds. He played a significant role in the completion of the modern building of the Hungarian boarding school in Beregszász and, as its first director, in shaping its activities. He taught in both Czech and Rusyn. From 1941 to 1944, as director of the Rusyn–Hungarian teacher training college in Munkács, he encouraged cooperation among the nations and ethnic groups living in Transcarpathia—groups that respected each other's cultures and were open to learning about them. Between 1945 and 1948, he served as the democratic and socially conscious director of the teacher training college in Jászberény. Then—following accusations deemed unsubstantiated by the People's Court—he was interned for more than half a year. After his acquittal and release, he taught at a high school in Budapest during the 1948–49 school year, then chose a career in geology, in which he achieved outstanding scientific and professional success, including receiving the Kossuth Prize and becoming a Doctor of the Hungarian Academy of Sciences.

Keywords: Béla Jantsky, Hungarian culture in Transcarpathia, Rusyn–Hungarian cooperation, teacher training in Jászberény, internment, people's court

Jantsky Béla Kárpátalján

A szokványostól eltérő pályát futott be a Beregkisalmáson az ottani néptanító családjában született Dr. Jantsky Béla (1908–1991). Középiskolai tanulmányait a beregszászi reálgimnáziumban végezte, majd a prágai Károly Egyetemen tanult. 1931-ben egyetemi hallgatóként írt geológiai témájú dolgozatát doktori címmel honorálták, s a Földtani Tanszék gyakornokaként foglalkoztatták. Majd 1933-ban természettan–vegytan szakos tanári oklevelet szerzett, mely magyar, cseh és ruszin középiskolákban való tanításra képesítette. (Kitűnő nyelvérzéke és szorgalma révén idővel 8 nyelven tudott.) Ettől kezdve másfél évtizeden át figyelme és tevékenysége e két hivatásra: a kultúraközvetítő tanári munkára és – akkoriban szabadidejében – a geológiai kutatásra irányult.

Dr. Jantsky Béla. (Forrás: Varró Bernadett (szerk.): (2017): Eszterházy Károly Egyetem Jászberényi Campus 100 éves jubileumi évkönyv. EKE Líceum Kiadó, Jászberény. 12.)

Egyetemi tanulmányai alatt bekapcsolódott a prágai magyar diákok *Sarló* körébe. „Céljuk a közép- és kelet-európai népek közeledésének szolgálata, valamint a magyar falusi és városi proletariátus szociális felemelése volt. E fiatalok egyedül a marxizmust tartották alkalmasnak a társadalmi kérdések megoldására. Abban az időben Csehszlovákiában ugyanis sok olyan baloldali és liberális értelmiségi talált működési területet, akiket Magyarországon nem láttak szívesen. Azt vallották, hogy a szabadkőműves T. G. Masaryk államelnök filozófiai írásaiban lefektetett humanista eszméi őszinte közeledés alapját képezhetik a magyarok, csehek és szlovákok között."[1] Ennek jegyében Jantsky Kárpátaljára való visszatérése után nem sokkal a „Pro Libertate" szabadkőműves páholy tagja lett, ám onnan – mélyen katolikus tanítónő menyasszonya ultimátumára – rövidesen kilépett, majd összeházasodtak.[2]

---

1 Frivaldszky János: Jantsky Béla a jászberényi tanítóképző igazgatója. In: Pethő László (szerk.): (2010): *Jászsági Évkönyv, 2010.* Robinzon Nyomda, Jászberény. 300. https://epa.oszk.hu/02200/02295/00018/pdf/EPA-02295_Jaszsagi_Evkv_2010_Frivaldszky.pdf 2025. (letöltés dátuma: 2025. 10. 19.)

2 „Nagyon összeillő pár voltak: *a férj lelkes, idealista, nyíltszívű, mindenkiben a jót megtaláló természet,* felesége a hétköznapok realista, kemény harcosa. *A férj büszkén vallotta magát népi származéknak*, akié a jövő. Felesége igen régi helybeli nemesi család leszár-

Természettudományos felkészültségű és érdeklődésű emberként Jantskyt kevéssé foglalkoztatták az ideológiai elméletek. Jobban vonzották a gyakorlati pedagógiai és iskolán kívüli kultúraközvetítő tevékenységek, valamint a geológiai kutatómunka. Amikor a harmincas évek közepétől új munkahelyén, a beregszászi gimnáziumban olyan fiatal kollégákkal találkozott, akik a katolikus Prohászka-körökben megfogalmazódó hasonló szociális célok jegyében törekedtek a hátrányos helyzetű szegényparasztés munkásfiatalok kulturális felemelésére, megsegítésére, a magyar kisebbség helyzetének javítására és a nemzetiségek közötti kölcsönös megismerés, megértés előmozdítására, Jantsky velük együttműködve kereste e célok gyakorlati megvalósításának lehetőségeit. A felvidéki Prohászka-körök egyik fő szervezője, akkor a beregszászi gimnázium ifjú matematika tanára, Göndöcs (Czvank) László évtizedek múltán ezek célját így összegezte: „…a felvidéki munkáról, szellemi tevékenységről, a Prohászka Körök tevékenységéről, és a keresztény értelmiségről van szó, amelyhez lényegében egy nemzeti középutas társaság is csatlakozott. Itt látható az a vonal, amely a Prohászka Körökben indult szem előtt tartva a keresztény, a nemzeti és a népi érdeket, s – ezt hangsúlyoznám – erősen számolva a felvidéki magyarság tényleges igényeivel, tehát a gazdasági és a kulturális felemelkedés szükségletével. Ezt a munkát ez a fiatal értelmiség jól választotta meg és jól szolgálta. Itt maradt el a Sarló a maga kommunista koncepciójával, de megmaradtak azok, akik a népi, szociális vonalat követve igen értékes tényezői voltak a Sarló mozgalomnak is."[3]

Utóbbi vonatkozhatott a reformkatolikus Göndöcs Lászlónál pragmatikusabb, a mindenkori együttműködés formáit változatlan céljai megvalósítása érdekében rugalmasabban kezelő Jantsky Bélára is. Az ideológiai vitáktól idegenkedve, számára nem jelentett drámai változást a kommunista irányba tolódó Sarlótól és a szabadkőműves páholytól való eltávolodás, hiszen lényegi céljait: a szegényebb népi rétegek támogatását, a magyar kisebbség kulturális szintjének növelését, a kárpátaljai nemzetek, nemzetiségek közötti kapcsolatok javítását a keresztény intézmények révén is megvalósíthatónak ítélte.

Fiatal tanártársaihoz hasonlóan e magatartásával szembekerült a beregszászi gimnázium légkörét, önképzőkörét, internátusát és a városi kulturális ügyeket addig befolyásoló, egy generációval idősebb, 1918–1919-es kommunista, ateista, emigráns tanárokkal. A gimnáziumban „kitört a kultúrharc a jobb és baloldal között. […] Ezt a harcot hivatalos vizsgálatok és csendőri nyomozások tarkítják és teljesen megbontják az intézet

mazottja volt" – írta róluk jó ismerőjük, rokonuk Frivaldszky János. Uo. 301. (Kiemelés – D. P.)

3 Gyurcsik Iván (2001): Göndöcs László (1912–1994) emlékezete. Magyarként a harmincas évek Prágájában. (2. rész.) *Prágai Tükör,* 5. sz. http://www.pragaitukor.com/archive/pt200105/t06.php 2025. (letöltés dátuma: 2025. 09. 25.)

és a tanítás nyugodt menetét […] Az 1937/38. tanév viharos eseményei már jelezték, hogy a cseh rendszer ingadozik, hogy az állam fenntartásához szükséges fegyelem bomlik, hogy két tábor áll egymással szemben készen egymás életére törni. Az önképzőkörben 1937 végén hallunk először merészhangú tiltakozást a baloldali hegemónia ellen. Ebből természetesen fegyelmi eljárás lett s a cseh hatóságok most már lesve lesik az alkalmat, hogy a magyar diákságot és a magyarérzelmű tanárokat példaszerűen megbüntethessék. A baloldali és csehbarát közvélemény az újabb csendőri nyomozást arra használta fel, hogy törvényszegéssel, állam iránti hűtlenséggel vádoljon nevelőket és ifjúságot, a legszigorúbb fegyelmi eljárást követelje ellenük. Sohasem dühöngött jobban a csehszlovákizmus sugdosó árulkodása és a hatalomnak, államtekintélynek minden áron való kierőszakolása, mint a múltév nyári hónapjaiban. Május óta recsegett-ropogott az egész alkotmány s a politikai rezgések hullámcsapásait a magyar kisebbségi iskola is megérezte, mert igen sokszor politikai eszköznek használták fel" – olvashatjuk az iskola immár magyar fennhatóság alatt, 1939-ben kiadott értesítőjében.[4]

A visszacsatolástól okkal tartó idősebb emigráns tanárok e feszült időszakban irredentizmussal, árulással, szélsőjobboldalisággal vádolták ifjabb, keresztényszociális irányba tájékozódó, Magyarországhoz visszatérni szándékozó kollégáikat: 1938-ban a csehszlovák, majd 1946–1948-ban a magyar államvédelmi hatóságoknál.

Ám 1938–39-ben maguk szembesültek a magyar katonai és polgári közigazgatás politikai szelekcióra való törekvésének következményeivel. A magyar gimnázium 8 tanárát nemzethűség szempontjából megbízhatatlannak találták, s nyugdíjjogosultságuk megvonásával elbocsátották.[5] Közülük több kommunistát letartóztattak, majd rendőri felügyelet alá helyeztek.

A kassai 7. hadtest parancsnoksága a vezérkari főnökség útján a következő táviratot küldte a Vallás és Közoktatásügyi Minisztériumba (VKM): „A cseh uralom alatt keletkezett laza köztisztviselői erkölcsi felfogás miatt a közösségben a bizalom különösen az igazságszolgáltatás, közbiztonság és közoktatás terén alkalmazott tisztviselőkkel szemben megrendült. Az ebből származó káros következmények megelőzése végett kérem a csehszlovák szolgálatból átvett ítélőbíráknak, rendőrségi alkalmazottaknak és tanszemélyzetnek a hátországba való sürgős áthelyezését és

---

4 Kontros Endre (szerk.): (1939): *A Beregszászi Magyar Királyi Állami Fiú- és leánygimnázium (V–VIII. osztály Reálgimnázium) értesítője az 1938–1939. tanévről.* Kiadta az igazgató, Beregszász. 13–15.; Benda István – Orosz László (szerk.): (1990): *A beregszászi magyar gimnázium története 1864–1989.* Magyarságkutató Intézet, Budapest. 23.

5 Kontros Endre (szerk.): 1939: 34–35.; 44–45.

helyükbe kiváló minősítésű kipróbált magyar tisztviselők idehelyezését. 718/eln.1938-XII.9."[6]

E törekvés találkozott a VKM törekvésével. 1939. november 22-én Hóman Bálint az országgyűlés képviselőházának vitájában a felvidéki iskolák magyar tanulmányi rendszerre való áttérésével kapcsolatban kiemelte: „Egyfelől az ott meglévő tanítószemélyzet megtisztítása a kétes és oda nem való elemektől, akik nemzeti szempontból tökéletesen megbízhatatlanok, másfelől pedig ennek a tanszemélyzetnek új erőkkel való kiegészítése volt az első feladat."[7]

Az ilyen szempontú igazolási eljárás során elbocsátották a későbbiekben Jantsky Bélát feljelentésükkel vádoló Orosz György és Kővári Andor gimnáziumi tanárokat is. Holott forrásaink szerint 1919-es szereplésük és a keresztény-nemzeti nevelési elvárásoknak való meg nem felelésük a magyar hatóságok előtt minden feljelentés nélkül is nyilvánvaló volt.

A VKM 1942. január 2-i feljegyzése szerint Orosz György *„a beregszászi rendőrkapitányság jelentése szerint 1919-ben Szolnokon, mint gimnáziumi tanár a forradalomban tevékenyen részt vett, az ifjúságot kommunista szellemben nevelte és őket a vörös hadseregbe való belépésre buzdította. A forradalom leverése után Szolnokról csehszlovák megszállt területre szökött. A magyar hatóságok in contumaciam [idézés ellenére távol maradva] állásvesztésre ítélték. A cseh megszállás alatt az ottani gimnáziumban működött tovább szélsőbaloldali szellemben nevelte az ifjúságot. Tagja volt a beregszászi »Pro Libertate« szabadkőműves páholynak. A visszacsatolás után a város katonai parancsnoka nem vette át állami szolgálatba, sőt, rendőri felügyelet alá helyezte, amelyet később a belügyminiszter megszűntetett és csak bizalmas megfigyelését rendelte el. A csehszlovák megszállás alatti magatartása miatt a VKM igazolóbizottsága véglegesen nem igazolta (2398/1940).*"[8]

Kővári Andor igazolását 1939. június 21-én a beregszászi gimnázium igazolóbizottsága a következő indokolással tagadta meg: *„1./ Az 1919. évi úgynevezett proletárdiktatúra idején Munkácson tanügyi megbízott volt. 2./A szociáldemokrata pártnak egy ideig tagja, majd helyi elnöke is volt. 3./ Szabadelvű gondolkozása folytán leánynövendékeivel is szabadabban foglalkozott és ez ismételten panasz tárgya volt. 4./ Vallásos életet nem él, mert amint kijelentette, ez tudományos felfogásával is ellenkezik s így a tanulóifjúságnak nevelésére nem alkalmas."*[9] Mindezekről az alábbiakban, az 1948-ban tör-

---

6 Visszacsatolt területi köztisztviselők kicserélése. 1938. december 20. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, (MNL OL) K 507-11. 112699-938. 839.

7 Idézi: Fedinec Csilla (1999): *Fejezetek a kárpátaljai magyar közoktatás történetéből (1938–1991).* Nemzetközi Hungarológiai Központ, Budapest, o. n. https://real.mtak.hu/13016/1/fedinec_nhk.1999.pdf (letöltés dátuma: 2025. 08. 19.).

8 MNL OL K 592-1941-76574 627. cs. Orosz György honosítási ügyének iratai. VKM 76.574/1941. V. 1. sz

9 A beregszászi gimn. igazolóbizottsága 62/1939. sz. alatt Kővárit nem igazolta (egy 1945. évi hitelesített másolat). MNL OL XIX-I-1-u-26824-Kö-1945. (147. d.)

téntekkel kapcsolatban szólunk még. Most térjünk vissza a harmincas évek Beregszászára!

* * *

Jantsky Béla a beregszászi magyar internátus egyesület ügyét támogatva országos kampányt szervezett a falusi, tehetséges szegény sorsú fiatalok számára a korszerű internátus félkész épületének befejezése érdekében. A hiányzó 45 ezer korona előteremtéséért pénzgyűjtő körútra ment Tiszahátra, Ungvárra. 1936-ban a prágai lapokban is „internátusi hetet" hirdetett. Egy ilyen tárgyú munkácsi gyűlésen hangsúlyozta: „*Nagy időket élünk, nagy tettek és nagy emberek nélkül. Ezért mindenki maga a felelős a saját és utódai sorsáért. Feltétlenül szükséges, hogy mindenki kivegye részét a tehervi-selésből, mert csak így lehet nyugodtan a jövőbe nézni. Ha ma hanyagul elmulasszuk a diákság otthonának befejezését, akkor a történelem fogja ránk sütni a mulasztás bélyegét.*"[10] Ugyanakkor örömmel konstatálta, hogy „*a nagyobb adományozók mellett az egész kárpátaljai magyarság kivette és kiveszi részét a nemes célú akcióból, amely az itteni magyar kisebbség első nagyszabású cselekedete*". Beszámolója abban csúcsosodott ki, hogy a Magyar Internátushét csak teljes sikerrel fejeződhet be, aminek eredménye az lesz, hogy a három éve vakolatlanul álló épület őszre megnyithatja kapuit a magyar vidék tehetséges gyermekei előtt.[11]

Erőfeszítései eredményeként sikerült az épületet befejezni, felszerelni. Munkája elismeréseként őt illette volna, hogy az internátus vezetőtanárává/igazgatójává tegyék, ám akkor, az 1937. január 3-i választáson az internátusegyesület vezetőségében többségbe jutott baloldal, így Orosz György titkár jelöltjét: Lenkei Ferencet bízták meg ezzel. Céljuk „*az internátusi ifjúság demokrata szellemű nevelése és nemzetközivé való tétele*" volt. A visszacsatolás után az új vezető Jantsky Béla lett. Ezzel „*az internátus életében örömteljes változás állt be, az agilis igazgató a nevelőtanárok segítségével rövid idő alatt pótolta azokat a hiányokat, amelyek a nemzeti és szellemi nevelés terén érezhetők voltak*" – jelentették 1940-ben a VKM-nek.[12]

---

10 A beregszászi magyar internátus ügye internátusegyesület vezetősége propagandakörúton. *Munkácsi Közlöny,* III. évf. 35. sz. 1936. február 12. 3.

11 A kárpátaljai magyarság nagy lelkesedése közepette kezdődött a Magyar Internátushét. *Kárpáti Híradó,* XIII. évf. 34. sz. 1936. február 11. 1. (Kiemelés – D. P.)

12 A Beregszászi Magyar Internátus Egyesület és az általa fenntartott Magyar Internátus krónikája. MNL OL K 592. 662. cs. 48.164/1940. V. 1.

A gimnázium évkönyvében Jantsky Béla így fogalmazott: „*…a szabad hazában fokozottabb mértékben fog a vezetőség dolgozni azon, hogy az internátus a magyarság áldozatkészségéhez méltóan folytassa áldásos működését a magyar falu és a magyar haza javára, melynek kiváló, önzetlen és munkabíró férfiakra talán ma van legnagyobb szüksége*."[13]

E munkáját Munkácsra helyezéséig, 1940. január 31-ig folytatta. Akkor átadta az internátust utódjának, Paricska Zoltánnak.[14] A beregszásziak számontartják érdemeit: Jantsky halála után, 1993-ban emléktáblát avattak „*az internátus fő szervezője és első igazgatója*" tiszteletére. A táblára helyezett koszorúra ráírták: „*Hűségedet népedhez átadjuk minden nemzedéknek*."[15]

E munkája mellett Jantsky Béla egy ideig a cserkészcsapat vezetését is vállalta, ahogy a beregszászi járási kulturális egyesület megszervezését és jegyzőségét is. Egy 1935. decemberi munkácsi cserkésztanácskozáson hozzászólásában „*felszólította a jelenlevőket, hogy igyekezzenek minél jobban kihasználni a cserkészet nyújtotta előnyöket. Járjanak nyáron kirándulásokra, hogy testileg egészségesen fejlődhessenek. Tekintsék egymást testvéreknek, mert a munkásoknak ma különösen össze kell fogniuk, segíteniük kell egymást és összetartással kell kiharcolniuk a társadalomban az osztályuknak megfelelő helyet*."[16] Ennek érdekében 1936 áprilisában az akkor újjászervezett Kárpátaljai Magyar Cserkészalosztály országos pénztárosa lett.[17]

1937. december 9-én egy beregszászi kulturális előadóesten a másik szervező, Czvank (Göndöcs) László tanár hangsúlyozta: „*A rendszeres kultúrmunka megindulásának első elvi feltétele annak a magyar egységnek a megteremtése, mely a keresztény humánum alapján áll, amit még a nem keresztények is elfogadhatnak. Ebben a magyar egységben a vallásfelekezeti és a nemzeti munka harmonikusan kiegészíti egymást. A második inkább gyakorlati feltétel az osztályellentétek eltüntetése, a fizikai dolgozóknak a kultúrmunkába való aktív bevonása, az intelligencia közönyének legyőzése és a rendszeres, önkéntes adakozás megteremtése a magyar kultúrszervezkedés céljaira.*"[18]

Jantsky Béla akkor a cserkészetről tartott előadást: „*Vázolta a cserkészet megalapítását, fejlődését és mai helyzetét egyes európai országokban, majd a csehszlovákiai magyar cserkészet történetét ismertette. Az előadó szerint a cserkészet nagyon fontos szerepet tölt be a mai ifjúság jólétében, össze akarja*

---

13 Kontros Endre (szerk.): (1939): 55.

14 A Beregszászi Magyar Internátus Egyesület és az általa fenntartott Magyar Internátus krónikája. MNL OL K 592. 662. cs. 48.164/1940. V. 1.

15 Füzesi Magda: Emléktáblát avattak. *Beregi Hírlap,* 1993. november 6. 2.

16 Az új nemzedék munkája. *Kárpáti Magyar Hírlap,* XVI. évf. 145. sz. 1935. december 15. 2. (Kiemelés – D. P.)

17 A kárpátaljai magyar cserkészet újjászervezése. *Kárpáti Híradó,* XIII. évf. 87. sz. 1936. április 16. 2.

18 Magyar kultúrelőadások Beregszászon. *Kárpáti Magyar Hírlap*, XVIII. évf. 122. 1937. december 21. 2.

egyeztetni, a nemzetnek és az emberiségnek a fogalmát és mindenekelőtt erkölcsös, jellemes, valláserkölcsi alapon álló értékes embereket akar nevelni a társadalomnak."[19]

Figyelemmel voltak a nemzetek, nemzetiségek közötti együttműködésre is. Egy Jantskyval közös kezdeményezésükre Göndöcs László utóbb így emlékezett: 1938 februárjában *„megvalósítottunk egy cseh–magyar kultúrestet a Kaszinó nagytermében Beregszászon. A terem tele volt. Ezt szívvel-lélekkel csináltuk. Kapcsolataink jók voltak a csehekkel. A csehek magyar műveket fordítottak cseh nyelvre, és azt tolmácsolták prózában, költeményben és zenében. Mi pedig cseh dolgokat fordítottuk magyarra, és azt adtuk elő. Ez volt a kölcsönösségi alap. Ennek a jól sikerült cseh–magyar kultúrestnek 1938-ban következménye lett: […] a cseh–magyar kultúrest nagyon nem tetszett […] a kárpátaljai magyar pártvezetésnek. Kvázi felelősségre akartak vonni, hogy miért is akarunk mi ilyen együttműködő, kollaboráns kulturális tevékenységet folytatni a csehekkel.*"[20]

Szerencsére a visszacsatolást követően a magyar hatóságok ennek nem tulajdonítottak jelentőséget.[21] Így 1940-ben, amikor a VKM Jantskyt *„a szolgálat érdekében*" a munkácsi állami magyar–orosz gimnáziumhoz helyezte át, egyben megbízta az állami középiskolai internátus vezetésével. Az indoklásban ez állt: *„Nevezett a cseh megszállás alatt kifogástalan nemzethű magatartást tanúsított és a magyar ifjúság iskolán kívüli nevelésével is sokat foglalkozott. Magyar–oroszul jól tud, így a magyar érdekek szempontjából a munkácsi magyar–orosz gimnáziumnál nagy szükség van rá."*[22]

Majd *1941-ben megbízták őt a munkácsi magyar–ruszin nyelvű állami tanítóképző irányításával.* Egy ilyen középiskolai igazgatói pozícióval együtt járt, hogy egy sor helyi egyesületben, intézményben is tevékeny szerepet kellett játszania.

Az intézet 1942–1943-as évkönyvéből tudhatjuk, melyekben, milyent: *„Dr. Jantsky Béla mb. igazgató, az ÉMKE*[23] *központi szervezetének választmányi tagja és ellenőre, az ÉMKE munkácsi csoportjának ügyvivő elnöke. Az Országos Keresztény Nemzeti Liga munkácsi fiókjának titkára, Az Országos Gyermekvédő Liga munkácsi csoportjának választmányi tagja. A Vöröskereszt munkácsi szervezetének választmányi tagja. A kerületi cserkésztanács tagja. A munkácsi Úri Kaszinó választmányi tagja. A MOVE munkácsi csoportjának*

---

19 Uo. (Kiemelés – D. P.)

20 Gyurcsik Iván 2001 http://www.pragaitukor.com/archive/pt200105/t06.php (letöltés dátuma: 2025. 09. 25.)

21 „Dr. Jantsky Béla rendes tanár, 7 év szolgálati idővel igazolt, kinevezett. Állomáshelyén megtartandó" – olvashatjuk a kárpátaljai kormányzói biztosság 26.290/1940. II. sz., a VKM-nek küldött jelentésében a kárpátaljai gimnáziumi tanárok igazolóeljárásának befejezéséről. MNL OL K 592-1938-1940-4-26.290.

22 A VKM V. 1. ügyosztályának 1940. január 5-i előterjesztése Dr. Jantsky Béla Munkácsra való sürgős áthelyezésével kapcsolatban. MNL OL K 592-1940-44078. 612. cs.

23 Északkelet-magyarországi Kultúregyesület.

választmányi tagja. Pedagógiai előadásokat tartott a körzeti iskolafelügyelők értekezletein, a kárpátaljai tanítók számára rendezett továbbképző tanfolyamon, a kassai tankerület igazgatóközi értekezletén és a Bereg Vármegyei Általános Tanítóegyesület közgyűlésén."[24]

A korabeli újságok beszámolóiból – a keresztény nemzeti liga kivételével[25] – kitűnik, hogy mit is tett ezekben ténylegesen. Mindenütt: a MOVE-ban, a cserkészetben s a leventeszervezetben is a szegényparaszt- és munkásgyermekek támogatásáért, kulturális szintjük, egészségük emeléséért/megóvásáért küzdött, s politikailag semleges pénztárosi és szervezőmunkát vállalt.[26] Az Úri Kaszinóban javasolta rendszeres ismeretterjesztő előadások szervezését, s együttműködésüket az ÉMKE-vel.[27]

Az ÉMKE munkácsi gazdasági népfőiskola és munkásakadémia létrehozásáról tartott tanácskozásán Jantsky *„keserű hangon tette szóvá, hogy a magyar kultúrmunka iránt Munkácson épp az a réteg és azok a vezetőtényezők viseltetnek teljes közönnyel, amelyek és akik elsősorban lennének hivatottak a kultúra támogatására, másfelől az előadásokról hiányzott az iparos- és kereskedőtársadalom, különösképpen pedig a magyar munkásság. A mulasztottak pótlására sok a tennivaló és ő is osztja az előtte szólók fölfogását, hogy igazában csak a magunk erejéből teremthetünk gyümölcsöző eredményeket. Jellemzőnek tartja, hogy a Kaszinóba szerinte csak három napilap jár: A 8 Órai Újság, a Magyar Nemzet és a Pesti Hírlap, viszont az egynéhány képes folyóirat élén a – Színházi Magazin vezet!"* Majd hozzátette: *„A munkásművelésen kívül az ifjúságművelés a legfontosabb*."[28]

A következő gyűlésen ismét hangsúlyozta: *„…mindenkit, ifjúságot és társadalmi különbség nélkül a magyarság széles tömegeit úgy kell fölsorakoztatni a kultúrmunka mögé, mint ahogy a cseh megszállás idején történt."* A számvizsgáló bizottság nevében ennek feltételeit is biztosítottnak látta az

---

24 Jantsky Béla (szerk.): (1943): A*Munkácsi M. Kir. áll. Magyar és Ruszin Tanítási Nyelvű Líceum és Tanítóképző Intézet évkönyve az 1942–43. tanévről, az iskola fennállásának XXIX. évében*. Kiadja az Intézet Igazgatósága, Munkács. 8.

25 A Keresztény Nemzeti Liga munkácsi tevékenységéről – egy miniszterelnöki látogatás megszervezésén kívül, melyben Jantsky szerepéről nem tudunk (A miniszterelnök Ungváron. *Az Őslakó,* V. évf. 1942. október 18. 41. sz. 2.) – az általunk megismert korabeli helyi lapokban nem találtunk tudósítást. Érdeklődésünkre a korszak és a téma kitűnő, kárpátaljai származású szakértői: Fedinec Csilla és Kosztyó Gyula sem tudtak semmilyen érdemi információval szolgálni a szervezet tevékenységéről. Mindez arra utal, hogy ottani tevékenységük jelentéktelen lehetett.

26 Lásd ehhez pl.: A MOVE a munkácsi sportélet kifejlesztéséért. *Az Őslakó*, V. évf. 1942. november 1. 43. sz. 1.; Több mint 13.000 pengőt gyűjtött Munkácson a MOVE honvédcsaládok részére. *Kárpáti Híradó,* XX. évf. 35. sz. 1943. február 13. 4.; Tárczy Károly: Emlékezzünk a régiekről. *Kárpáti Híradó*, XX. évf. 113. sz. 1943. május 20. 1.

27 Új korszak a Kaszinó életében. *Az Őslakó*, V. évf. 1942. november 29. 47. sz. 1–2.

28 Gazdasági népfőiskolát és munkásakadémiát létesít az ÉMKE Munkácson A kultúrvonal határozott fejlődést mutat Munkácson – A munkásságot csak egyenrangú félként lehet bevonni a kultúrmunkába. *Kárpáti Híradó,* XX. évf. 239. sz. 1943. október 22. 2.

1944. évi költségvetésben, *„mely már a nagyvonalú munkaprogram jegyében áll s a 36.000 pengős költségvetésben mindössze 3600 pengő hiányra számít, amit társadalmi úton teremtenek elő. Egyedül a diákmenzára 10.000 pengőt kívánnak fordítani. A költségvetésben szerepel ezenkívül az oly rég kívánatos munkácsi magyar kataszter összeállítása is."*[29]

Úgy tűnik, Jantsky Béla akkor még nem sejtette, hogy a következő évben radikálisan megváltozhatnak a körülmények. Mint ahogy azt sem, hogy 1944 februárjában méltatlan és alaptalan támadás érheti őt a munkácsi magyar rendőrség részéről a VKM-ben: *„A VI. ü. o. 76.219/1944. sz. iratán közölte, hogy a m. kir. rendőrség munkácsi kapitánysága megbízható helyről nyert értesülések alapján jelenti, hogy a munkácsi áll. tanítóképző intézet igazgatója az általuk engedélyezett ingyenes és egyéb kedvezményes helyek odaítélésénél a tanári kar javaslatának mellőzésével csak 3 magyar és 14 ruszin tanulót részesített kedvezményben. Ebből és más jelenségekből a jelentést tevő arra az általános megállapításra jut, hogy Munkácson egyenesen magyar-ellenes nevelés folyik, s a ruszin diákságot lelkiismertelenül a magyar elé tolják.*

Az ügyosztály az utóbbi ideig teljesen megbízhatónak tartotta dr. Jantsky Bélát, az utóbbi időben azonban több oldalról hangzottak el olyan vélemények, amelyek alkalmat adnak arra, hogy az ügyosztály bizalmát megrendítsék. Ezekre való tekintettel az ügyosztály szükségesnek ítéli, hogy a fenti panaszt és dr. Jantsky egész működését általában, különösen nemzeti vonatkozásban a helyszínen vizsgálja ki. E célból szükséges dr. v. Terbócz Miklós min. osztályfőnök Munkácsra való kiküldése" – írták, megfogalmazva egy Terbócznak címzett utasítást is: *„Felhívom Méltóságodat, […] hogy […] az intézet mb. igazgatója dr. Jantsky Béla munkáját nemzethűség szempontjából különös figyelemre méltassa."* (Kihúzva: szóbeli jelentést tegyen – szigorúan bizalmas!)[30]

Forrásainkból nem világos, hogy valóban sor került-e vitéz Terbócz Miklós VKM osztályvezető-helyettes munkácsi látogatására, vagy a kassai tankerület illetékes előadói tájékozódtak az ügyben. Tény, hogy vitéz Újváry Lajos tankerületi főigazgató 1944. március 10-én a fentieket cáfoló jelentést küldött a minisztériumba: *„A valóban betöltendő 16 helyre 3 magyar és 14 ruszin tanulót hozott a testület javaslatba. Az igazgató a testület határozatával szemben 30/1944. sz. alatt szó szerint a következő előterjesztést tette: »A pályázati szabályzat szerint csak jó előmenetelű tanulók vehetők számításba. Tekintettel arra, hogy így a magyar tagozatból csak 7 tanuló élvezhet ösztöndíjat, és ezzel évekre hátrányba kerülne a ruszin tagozattal szemben, a tanári testülettől eltérően, ahol ezt a kérdést nem volt tanácsos fel-*

[29] Az ÉMKE a népi és faji kultúrát a széles néprétegek számára kívánja hozzáférhetővé tenni. 36.000 pengős évi költségvetéssel dolgozik a munkácsi ÉMKE szervezet. *Kárpáti Híradó*, XX. évf. 260. sz. 1943. november 17. 4.

[30] MNL OL K-502-1937-44/414. cs. 92.344/1944. VIII. 3. ü. o. sz. A munkácsi áll. tanítóképző intézet meglátogatása. 1944. február 16. (Kiemelés – D. P.)

hozni, az osztályfővel való előzetes megbeszélés alapján két olyan I/a osztálybeli tanulót is javaslatba hoztam, akiknek előző előmenetele ugyan elégséges, az ellenőrző értekezleten azonban már jó előmenetelt mutatott fel. […] Több magyar növendék ismételt felhívásra sem pályázott. […] Ily módon 9 magyar és 14 ruszin növendék kerül be. Hogy a magyar növendékekre nézve jelenleg hátrányos arány mielőbb megszűnjék az V/b és IV/a osztály tanulóit a III/b osztály tanulóival szemben előnyben részesítettem.« […]

Az előadottakból nyilvánvaló, hogy a rendőrségi jelentésben foglaltaknak épp az ellenkezője igaz: dr. Jantsky a tanári testülettel szemben a lehető legnagyobb gondossággal és előrelátással nem a ruszinság, hanem a magyarság javára járt el. […] Az adott körülmények között a magyarság támogatására valóban nem volt más mód, mint amilyet az igazgató választott: a feltételeknek csak részben megfelelő magyar tanulók felvételének javaslása."[31]

Jantsky és a főigazgató a jövőt tekintve valamelyest javítani szerették volna a kárpátaljai tanítóság körében a magyarok részarányát. Ám ebből nem következik, hogy a ruszin utánpótlással ne törődtek volna. Az igazgató javaslatára a tankerületi főigazgató 1944. szeptember 30-án a képző osztályainak bifurkálását, ezzel a felvehető létszám növelését javasolta a VKM-nek, hogy ne kelljen évente 70-80 ruszin nyelvű jelentkezőt elutasítani.[32]

1948 júniusában Újváry Lajos – akkor már csak volt – kassai tankerületi főigazgató nyilatkozott Jantsky munkácsi magatartásáról a Népbíróságnak: „*…mint beregszászi áll. gimnáziumi tanár, majd, mint a munkácsi áll. internátus és a munkácsi áll. tanítóképző igazgatója 1939 szeptemberétől 1944 őszéig, Munkács város kiürítéséig működött tankerületemben. Demokratikus érzésű és magatartású, haladó szellemű pedagógusnak ismertem meg. Demokratikus magatartása miatt a katonaság és a leventeparancsnokság részéről több ízben történt kísérlet állásából való elmozdítására. A támadások ellen csupán még ellenségeitől is elismert kiváló pedagógiai teljesítményeire való hivatkozással sikerült őt megvédenem.*"[33]

Helyettese, dr. Pauka Tibor tanügyi tanácsos, gimnáziumi igazgató, a kassai tankerület volt helyettes főigazgatója részletesebb értékelését adta Jantsky munkácsi tevékenységének: „*1941 óta ismerem és hivatali működését ugyanez évtől állandóan figyelemmel kísértem. Nevezett Munkácson az áll. tanítóképző intézet és az áll. gimnáziumi tanulóotthon megbízott igazgatója volt. Hivatali tevékenységében a legteljesebb tárgyilagosságra törekedett.*

---

31 A munkácsi áll. tanítóképző intézet meglátogatása. MNL OL K-502-1937-44/414. cs. 92.344/1944. VIII. 3. ü. o. sz.

32 A kassai főigazgató 3193-1/1944. sz. levelében a munkácsi osztályok párhuzamosítása ügyében MNL OL K-502-1937-44/414. cs. 93746/1944. VIII. 3. ü. o.

33 Újváry Lajos volt kassai tanker. főigazgató nyilatkozata a népbíróságnak Jantsky mellett, 1948. június 23-án. Budapest Főváros Levéltára (BFL) XXV. 1. a. Budapesti Népbíróság NB VIII. 2680/48. sz. (Kiemelés – D. P.)

Gondosan ügyelt arra, hogy a magyar és ruszin nyelvű tanulóifjúság az iskolai és a tanulóotthonban való gondos és céltudatos nevelés által közelebb kerüljön egymáshoz. Minden tudásával és tehetségével azon fáradozott, hogy a tanulók között és a város társadalmában fennálló nemzetiségi feszültségeket elsimítsa. Ily irányú tevékenysége nem korlátozódott az iskolára, hanem a közéletben is megnyilatkozásaival, előadásaival hathatósan hozzájárult ahhoz, hogy semmiféle súrlódás ne következzen be. Tudomásom van arról is, hogy az egyes leventeoktatók által elkövetett visszásságokat igen élesen elítélte s az akkori leventeparancsnokság részéről állandóan feljelentés érkezett ellene, amelynek következtében eljárás is folyt ellene, ami azonban igazolta dr. Jantsky Béla pártatlanságát és igazságát. Tudomásom van továbbá arról, hogy az alaptalanul perbefogott kárpát-ukrán diákok mellett is állást foglalt. Úgyszintén 1944 áprilisában személyesen járt közben a munkácsi akkori rendőrkapitányságon a zsidó gimnázium tanári testületének, vagyonának és ifjúságának megmentése érdekében."[34]

Kiegészítette ezt Jantsky kollégájának vallomása: „*Tudomásom van arról, hogy az internátusba nagyobb létszámú ukrán (ruszin) tanulót vett fel a megengedett létszámnál. A szegénysorsú ukrán tanulóknak kosztot adott, ha férőhely nem volt. A magyar »úri« társadalom igen gyakran támadta, mert az ukrán (ruszin) társadalommal őszinte baráti kapcsolatot tartott fenn. […] Egy Paparega nevű szegénysorsú diákot az iskolai konferencián megvédett a kizárástól, akit a magyar csendőrség meghurcolt szovjetbarát magatartása miatt. A nevezett tanulót ingyenes bentlakónak az internátusba felvette. A hivatalos rendelkezéseket nem vette figyelembe és az internátus részére, egy Bernstein nevű zsidónál szerezte be a fűszer nagyrészét, ami kizárja antiszemita magatartását. Az internátus fotólaboratóriumába bejárhattak azok a zsidó tanulók, akiket az iskolai laboratóriumokból és iskolai körökből kitiltottak. Határozottan emlékszem egy Kirschner Leó nevű tanulóra, aki rendszeresen bejárt.*"[35]

Az üldözötteket védeni próbáló Jantsky Béla vélhetően akkor még nem sejtette: rövidesen, 1944. október 23-án sor kerül Munkács kiürítésére,[36] s három gyermekével és feleségével az utolsó magyar vonat szeneskocsijába bújva Budapestre kell menekülnie…[37]

---

[34] Dr. Pauka Tibor tanügyi tanácsos, gimnáziumi igazgató, a kassai tankerület volt helyettes főigazgatójának nyilatkozata a Népbíróság számára Jantsky mellett 1948. június 22-én. BFL XXV. 1. a. Budapesti Népbíróság NB VIII. 2680/48. sz.

[35] Tarján Sándor nyilatkozata melyet – egy Paparega későbbi bírósági elítélésével kapcsolatos kiegészítéssel – Turhányi György is aláírt. 1948. március 9–10. BFL XXV. 1. a. Budapesti Népbíróság NB VIII. 2680/48. sz.

[36] Kosztyó Gyula (2022): A „magyar világ" utolsó napjai Kárpátalján (1944 október). *Századok,* 156. évf. 4. sz. 807.

[37] Frivaldszky János (2010): 303.

Jantsky Béla Budapesten 1944–1945-ben

Budapesten Jantsky Béla saját kérésére a VKM-től – ideiglenesen – a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Ásvány-földtani Tanszékére kért és kapott beosztást. Ottani munkájáról Csűrös Zoltán rektor így nyilatkozott: „*1944 októberétől 1945 júliusáig a Műegyetemen való beosztása alatt a hallgatókat felvilágosította a további harcokban való részvétel céltalanságáról és helytelenségéről. Az ásványtani és földtani intézetben részt vett a műszerek és gyűjtemények értékes darabjainak biztonságba helyezésében és így többek közt két mikroszkópot, pótolhatatlan csiszolatgyűjteményeket, könyveket, redőzáras fényképezőgépet mentett meg. Végül értékes szolgálatot tett a Műegyetemnek az orosztanfolyam tartásával, mikor nemcsak a legszükségesebb kifejezésekre az egyszerű nyelvre tanított, hanem igyekezett az orosz irodalom szépségeire és az orosz nép értékeire is kitérni, – világos tanúbizonyságot téve arról, hogy az orosz kultúrát nagyra becsüli és az orosz nép megbecsülését a nyelvoktatáson keresztül is előmozdítani óhajtja.*”[38]

1944 őszétől 1945 tavaszáig – így az ostrom alatt is – családjával Jantsky a XI. kerületi Ballagi Mór utca 10-ben lakott. A ház kb. 40 lakójának aláírásával a következő véleményt adták róla: „*Ezen idő alatt valamennyien demokratikus gondolkodású, szociális beállítottságú, szeretetreméltó egyéniségnek ismertük, aki többször tett tanúságot baloldali érzelmeiről. Házunkban felszabadulásunk után (1945. január 2.) hónapokon át, mint tolmács működött. Még a felszabadító orosz katonák megérkezte előtt többször kijelentette, hogy a német propagandának ne higgyünk. Minden módot felhasznált, hogy a házban üldözöttek menedéket kapjanak. Elsőnek üdvözölte szeretettel és örömmel a vörös hadsereg katonáit. A több, mint hét héten át a pincében tartózkodó, több mint százfőből álló lakónak orosz nyelvtanfolyamot tartott, továbbá szociális előadásokat rendezett. A felszabadulás után azonnal a ház lakói egyhangúlag bizalminak választották, ezt a megbízatását elköltözéséig töltötte be.*”[39]

Az említett üldözöttek közül Bodnár Ferencné szül. Zwig Szidónia tanúsította a népbíróságnak: „*Dr. Jantsky Béla engem, mint a zsidótörvény által üldözöttet a nyilas rémuralom alatt védelmébe vett. Előbb egyik rokonának iratait szerezte meg számomra, majd minden kockázatot vállalva segítségemre volt, hogy a XI. Ballagi Mór u. 10. sz. házban menedéket találjak. Később az ostrom alatt is mindvégig segítségemre volt. Sok alkalommal meggyőződtem demokratikus, baloldali magatartásáról.*”[40]

---

38 Dr. Csűrös Zoltán műegyetemi rektor 1948. június 23-i igazolása Jantskyról a népbíróság számára. BFL XXV. 1. a. Budapesti Népbíróság NB VIII. 2680/48. sz.

39 A Budapest 11. kerület Ballagi Mór u. 10. sz. ház lakosainak 1948. május 10-i nyilatkozata a népbíróság számára Jantsky magatartásáról abban az időszakban. BFL XXV. 1. a. Budapesti Népbíróság NB VIII. 2680/48. sz.

40 Bodnár Ferencné szül. Zwig Szidónia 1948. június 23-i nyilatkozata a népbíróság számára. BFL XXV. 1. a. Budapesti Népbíróság NB VIII. 2680/48. sz.

Kuncz Jánosné a Ballagi Mór u. 8-ból megerősítette: „*…az ostrom alatt engem gyermekemmel együtt Dr. Jantsky Béla vett védelmébe és rokonának házában helyezett el, vállalva az akkori idők súlyos kockázatát. Segítségünkre volt, jóllehet tudta azt, hogy a zsidótörvények miatt üldözöttek voltunk s így a front esetleges ide-oda hullámzása esetén az említettek miatt az életét kockáztatja. Pártfogásába vett fiammal együtt, gondoskodott rólunk s ezalatt bőségesen volt alkalmunk politikai felfogását megismerni és igazi, demokratikus emberszeretetét tapasztalni.*"[41]

Dr. Réthelyi Józsefné, aki „évek óta ismerte" Jantskyt, egyenesen azt állította, hogy ő „*1945-ben az ostrom után a XI. ker. kommunista szervezetben dolgozott, ami szintén arra vall, hogy a népidemokrácia híve*".[42] Egyetlen forrásunk utal arra, hogy miben is állt Jantsky kapcsolata a kerületi kommunista szervezettel: „*1945-ben munkásoknak, kistisztviselőknek orosz nyelvtanfolyamot is tartott – díjmentesen*" – állította a Szent János Kórház kiolvashatatlan nevű orvosa.[43] Ám párttaggá nem vált. „*Soha egyetlen politikai pártnak […] tagja nem voltam*" – jelentette Jantsky 1947-ben a tankerületi főigazgatóságnak.[44]

A Jantsky akkori magatartásáról számunkra elérhető források mind 1948 első felében, a népbíróság számára születtek, s ez a hangvételükön látszik. Emberszeretete helyett a demokratikus emberszeretetét, az oroszok szeretetét, az orosz kultúra iránti barátságát és „baloldaliságát" hangsúlyozó szövegek az akkori idők fogalomhasználatával azt fejezték ki, hogy – az ellene emelt „*népellenes, szélsőjobboldali, baloldaliakat feljelentő, antiszemita vádakkal*"[45] szemben – valójában humánus, szociálisan érzékeny, segítőkész, a magyar és szláv kultúra értékeit egyaránt nagyra, közvetítésre méltónak tartó ember volt.

---

41 Kuncz Jánosné zsidóüldözött a Ballagi Mór u. 8-ból 1948. június 23-án Jantsky mellett tanúskodott. BFL XXV. 1. a. Budapesti Népbíróság NB VIII. 2680/48. sz.

42 Dr. Réthelyi Józsefné 1948. március 4-i nyilatkozata Jantsky mellett. BFL XXV. 1. a. Budapesti Népbíróság NB VIII. 2680/48. sz.

43 Dátum nélkül. Az Új Szt. János Kórház orvosának nyilatkozata Jantsky mellett (neve kiolvashatatlan). BFL XXV. 1. a. Budapesti Népbíróság NB VIII. 2680/48. sz.

44 Jantsky Béla igazgató 1947. november 5-én a szegedi tankerületi főigazgatóhoz 19/1947. Biz. sz. alatt Fiala Endre beadványára hiv. sz. 793-5/1947. MNL OL XIX-I-1-g-57-1-F-170386/1947. 238. d. Ezt egy 1948. február 24-i róla szóló rendőrségi környezettanulmány is megerősíti: „Politikai pártnak nem tagja, és nem is vehető észre, hogy valamelyik politikai pártnak vezetőivel szorosabb kapcsolatot tartana fenn." BFL XXV. 1. a. Budapesti Népbíróság NB VIII. 2680/48./5. sz.

45 A Budapesti Népügyészség 1948. Nü. 2324/2. sz 1948. május 14-i (15698/1948. szolnoki AVO) vádiratában Jantsky ellen a Népbírósághoz. BFL XXV. 1. a. Budapesti Népbíróság NB VIII. 2680/48. sz.

Jantsky Béla a jászberényi tanítóképzőben

Bemutatkozása, nevelési törekvései

Jantsky Bélát 1945. október 22-én, a VKM 65.925/1945. IV. sz. rendeletével, megbízott igazgatóként nevezték ki a jászberényi tanítóképző vezetőjévé. Majd 1947. február 22-én a 134.016/1947 V. b. sz. rendelettel *„az állami tanítóképző-intézeti igazgatók létszámába áll. tanítóképző-intézeti igazgatóvá nevezte ki*".[46]

A tantestület előtti bemutatkozására az 1945. november 7-i tanári értekezleten került sor. Jantsky megköszönte az addig az intézetet 1944 novemberétől helyettes igazgatóként irányító s az átadás-átvételnél segítőkész Berzátzky László munkáját, tanácsait, támogatását. Majd elismerését fejezte ki a tantestületnek *„önfeláldozó teljesítményeikért, mellyel az oktatás zavartalanságát biztosították, de főleg azért az elszánt magatartásért, melylyel a legveszélyesebb időkben az intézet értékeinek megmentését előmozdították*".[47] Majd vezetői, nevelési krédóját tárta új munkatársai elé: *„Ismerem az intézet múltját, tudatában vagyok annak, hogy ez az intézet országos viszonylatban munkateljesítménye, belső rendje, szelleme tekintetében az ország első intézetei között volt, épületének szépsége, nagysága és felszerelése pedig páratlanná tette az országban.*

Amikor az intézet vezetését átveszem tudom feladataimat, tudatában vagyok a követelményeknek, melyeket az intézet múltja és különösképpen jövő szerepe demokratikus szellemű tanítóképzésünkben velem szemben támaszt. […]

Legfontosabb a tanári testület egységes szelleme és összedolgozása. […] A gondviselés nem egyforma pedagógiai rátermettséggel, kvalitással ajándékozott meg minket. A fontos csak az, hogy mindenki a tőle telhető legnagyobb teljesítményt akarja adni, illetve a siker érdekében minden tőle telhetőt megtegyen. […]

Kérem szeressék, tiszteljék és becsüljék egymást. Ennek mind kifelé a város társadalma felé, mind itt bent szinte felmérhetetlen fontossága van az intézet tekintélye, jóhírneve és a növendékek fegyelmezése szempontjából. Tiszteljük egymás meggyőződését. A demokrácia legnagyobb vívmánya az, hogy világnézeti meggyőződési szabadságot adott mindenkinek, amíg természetesen a köznek kárára nincs. A mi viszonylatunkban kinek-kinek politikai és egyéb meggyőződése olyan magánügye, mint az, hogy melyik templomba jár imádkozni. Amint valaki itt pártpolitikai agitációba kezdene, az már káros volna

---

[46] Jantsky Béla (szerk.): (é. n.): *A Jászberényi Állami Líceum és Tanítóképző-intézet évkönyve az 1946–47. iskolai évről (a 9., ill. a 30. tanév)*. K. n., h. n. [Jászberény], 4.

[47] Tanári értekezleti jegyzőkönyv az új mb. igazgató bemutatkozása alkalmából. 1945. november 7. MNL Jász-Nagykun-Szolnok Vármegyei Levéltára (JNSZVL) VIII. 52. A Jászberényi M. Kir. Tanítóképző iktatott iratok 8. d. 215/1945. sz.

az intézet belső békéjére és ezért elítélendő érte. Igen nehéz idők járnak felettünk megélhetési lehetőségeinket tekintve is. Ha tudjuk, támogassuk egymást ilyen vonatkozásban is. A növendékek szüleitől való elfogadás nagyon veszélyes dolog. […] Lelki függetlenségünket kell feláldozni érte, e nélkül pedig tanár nem élhet. Ezért fogunk keresni más módot, amellyel a jövőben anyagi függetlenségünket biztosítani tudjuk.

Szeressük növendékeinket. Nemcsak városok hevernek romokban, hanem […] lélekroncsokkal találkozunk úgyszólván naponta. Ez alól ifjúságunk sem kivétel. A sok szenvedés által meggyötört ifjúság soha így nem vágyott a szeretetre, mint most. Ugyanakkor azonban egyeztetni kell tudnunk a szeretetet a szigorú követelményekkel, melyeket viselkedésünkkel tanulmányaik végzésével szemben támasztunk, mert azt is tudnunk kell, hogy ifjúságunk lelkileg századok óta nem volt olyan fertőzött, mint most. […]

Új, demokratikus tanítókat kell adnunk a magyar falunak. Új tárgyakat, új világnézetet, új tudományokat, új szellemet kell átadnunk neveltjeinknek. Ez természetesen nagyobb és nehezebb feladatot ró ránk. Ezért kérem, hogy a testület tagjai önképzésükre minél több időt fordítsanak. Demokratikus szellemű ifjúságot kell nevelnünk abból az ifjúságból, mely a hatások és ellenhatások kaotikus egyvelegétől megbódulva elvesztette minden tájékozódóképességét és minden nevelőibe vetett hitét. Épp ezért kell óvatosaknak és mégis határozottaknak, féltve őrködőknek és mégis szigorúaknak, megértőknek, de nem könnyelműen elnézőknek, és mindenekelőtt lelki vezetőknek lennünk. […] Mily könnyű kimondani, pedig mennyi adottság, felelősség, áldozatos hivatástudat és állandó önrevízió szükséges hozzá. Mégis vállalnunk kell, mert […] a mi nevelői és oktatói munkánk döntő társadalmunk demokratikus szellemű átnevelésében. […]

Egy vesztett háború után szükséges az önrevízió. […] Az önrevízióban, eddigi társadalmi berendezkedésünk kritikájában nemcsak azok ismertetése, tudatosítása fontos, hanem a leszűrt okulás és ennek alapján az új remények, az új lehetőséget feltárása […] Éppen ezért ne csak a múltat ostorozzuk, hanem mutassunk öntudatot keltő nemzeti erényeket, hitet–reményt adó nemzeti értékeket is.

Ezenkívül pontosságot, csínt, ízlést kérek kartársaimtól. Pontosságot az adminisztratív ügyek intézésében és egész tanári működésükben. A szép szeretete és megszerettetése legyen minden munkánk és nevelői eljárásunk egyik fő jellemvonása. A komoly oktatói munka amellett, hogy az iskola lényegéhez tartozik, minden káros szellem preventív elhárítója. […]

A testületben sok fiatal tanár van. Ha tekintélyt akarnak magukkal szemben elérni, annak első kelléke a komoly magatartás. Tiszteletreméltó és szép az, ha a tanárt a növendékek szeretik. De tűzön–vízen keresztül popularitást hajszolni nem lehetséges a tekintély feláldozása nélkül. Ami nem tartozik a növendékekre, arról előttük ne beszéljünk. […] Egymás intézkedéseit ne keresztezzük, hatáskörünket túl ne lépjük.

Ezekért kartársaim tőlem szeretetet, tiszteletet, megbecsülést, segítséget és mindenekfelett őszinteséget fognak kapni. Talán lesz idő, amikor valaki nyersmodorúnak fog találni, de egy biztos, hogy szemben nyájasan, mosolygósan a háta mögött senkinek sem fogok ártani és minden nevelői törekvést a legmesszebbmenően támogatni fogok" – fejtegette.[48]

Az intézet 1946–47. tanévi évkönyvében az intézet nevelő-oktató munkájának lényegét az igazgató úr így foglalta össze: *„Elsősorban minden emberi haladás alapját a valláserkölcsi normák szerinti életet, a humanitást, az egymás iránti szeretetet, a becsület és tisztesség eszményét, az önfegyelmet és tekintélytiszteletet, a munka szeretetét és a tudás tekintélyét oltottuk be neveltjeinkbe. Ezekre építettük magasabb nevelő–oktató törekvéseinket, mint a tudatos és tervszerű élet, közösségi szellem, a demokratikus eszmények megszerettetése, hivatástudat és nevelői lelkület kialakítása és édes hazánk mély szeretete, melyet reális nemzeti értékismeretre építettünk. Ez utóbbiak szolgálatában dolgoztuk fel a statisztikai hivatal kiadványait, adatait, melyek népünk és hazánk fejlődésére és duna–medencei helyzetére vonatkoznak. A magyarkodás és lírai hazafiság helyett nemzetünk reális erőforrásainak és való értékeinek, de ugyanakkor fogyatékosságainak ismeretére támaszkodó nemzetszeretetet akartunk neveltjeinkben kifejleszteni. Másik célunk a korszerű képesítés volt. A gyermeklélektan elért eredményein alapuló modern nevelő–oktató elvek szerint és már a szakosított általános iskola követelményeinek megfelelően képeztük növendékeinket. Különös gondot fordítottunk a gazdasági ismeretek tanítására. […]*

A felsőbb osztályokban a gazdaságtan tanítása teljesen a tantervi utasítás szerint történt. Fő szempontunk az volt, hogy a leendő tanító tudjon gazdaságtant tanítani és lássa a ma gazdasági problémáit, sőt a gazdasági tanácsadó szerepét is be tudja tölteni a tanyán és a falun. […] Az agrár Magyarországon, – ahol most valósították meg a radikális földreformot – a tanítóság kívánatos gazdasági tudása és felkészültsége a tanítóképzés jelenlegi tantervi keretei között nem biztosítható. A paraszti Magyarország korszerű és versenyképes termelésének alapjait az általános iskolában lehet és kell lerakni. A tanítóságnak kell ismertetni és népszerűsíteni a szükséges átszervezési, szövetkezeti és gépesítési eljárásokat a parasztság körében. […] Ezért kell a falusi és tanyai tanítónak korszerű mezőgazdasági tudással rendelkeznie. Ezt részben a szakosítással, részben a gazdaságtan intenzívebb tanításával lehet elérni. A tanítóképzés átszervezés alatt áll s így a jelenlegi keretek között kellett megtennünk a szükséges lépéseket. Ez főképpen abból állt, hogy igyekeztünk rámutatni a mezőgazdasági átszervezés nagy kérdéseire s kiemelni, hogy e téren a tanítóságra nagy és szép feladat vár."[49]

---

[48] Tanári értekezleti jegyzőkönyv az új mb. igazgató bemutatkozása alkalmából. 1945. november 7. MNL JNSZVL VIII. 52. 8. d. 215/1945. sz.

[49] Jantsky Béla (szerk.): (1947): 6–9.

Majd az intézet 1947. december 20-i nevelési tárgyú értekezletén ehhez hozzátette: *„Vitán felül áll, hogy az ifjú tanítót a jelenkor szellemi és világnézeti, nemzetgazdasági, közgazdasági és politikai áramlataival meg kell ismertetnünk, mert arra az életben azonnal szüksége lesz. A politikai és társadalomtudományi tájékozatlanság igen sok veszélyt rejt magában. Ennek a képzésnek itt, az intézetben természetesen a napi és pártpolitikától függetlenül tudományosan és tárgyilagosan kell végbemenni. Ehhez pedig elsősorban a testület tagjainak alapos, ilyen irányú tudására van szükség. A magam részéről úgy érzem, hogy ezt a képzést elsősorban magunkon kell kezdenünk."*[50]

Nehézségek, gyanúsítások

Jantsky Béla fentiekben megfogalmazott céljainak elérését több komoly akadály tette illuzórikussá. Egyfelől az általános politikai helyzet alakulása: az átmenet éveinek népfrontos, – a szovjetek által korlátozott – látszólag plurális, valamelyest létező demokrácia beszűkülése, s a „fordulat évei"[51] alatt egypárti diktatúrává válása. A Jantsky-féle népi származású, szociálisan érzékeny polgári demokraták mozgástere az oktatás és különösen a tanítóképzés területén minimálisra csökkent.[52] Ezt a folyamatot Jantsky Béla már kényszerűségből – de facto – a jászberényi képzőn kívül élte meg.

A háború utáni infláció, szegénység, mindenfajta hiány, megélhetési nehézségek nagy kihívást jelentettek az igazgató úr számára egy ekkora internátussal működő intézet élén. Emellett az intézetet 1941–1942-ben ideiglenes megbízatással – sikeresen – irányító, majd akarata ellenére a zombori tanítóképző igazgatójává kinevezett, onnan 1944 októberében menekülni kényszerült, majd ártatlanul meghurcolt s a jászberényi igazgatóságra mániákusan törekvő dr. Fiala Endre folyamatos támadásaival, feljelentéseivel szembesült: előbb a tantestület tagjait érintően, majd a saját személyére vonatkozóan is.[53]

1947 március elején a Fiala egyik feljelentésében foglaltakat vizsgáló kiküldött előtt Jantsky kifejtette: *„Amikor 1945. október 31-én az intézetet, mint megbízott igazgató átvettem, annak adminisztratív vezetését, nevezetesen az irattárat és pénzkezelést a legnagyobb rendben találtam. Meggyőződtem*

---

[50] Nevelési tárgyú értekezlet jegyzőkönyve a „világnézet és nevelés" témáról, 1947. december 20. MNL JNSZVL VIII. 52. b. 10. d.

[51] Feitl István – Izsák Lajos – Székely Gábor (szerk.): (2000): *Fordulat a világban és Magyarországon 1947–1949.* Napvilág, Budapest. 98–390.

[52] Kardos József (2007): *Iskola a politika sodrában 1945–1993.* Gondolat Kiadó, Budapest. 40–70.; Donáth Péter (2008): *Oktatáspolitika és tanítóképzés Magyarországon 1945–1960.* Trezor, Budapest. 25–65.

[53] Lásd erről bővebben: Donáth Péter (2025a): A jászberényi és zombori tanítóképzők egykori igazgatója: Fiala Endre drámája (1941–1949). *Neveléstudomány,* 13. évf. 4. sz. 82-108. https://doi.org/10.21549/NTNY.51.2025.4.4 .

arról, hogy az intézet ingóságainak megmentése érdekében annak előbbi vezetője s tanári testülete és ifjúsága minden lehetőt megtett, sokszor súlyos kockázatok vállalása mellett is, és ezáltal soha el nem évülő érdemeket szerzett. Az intézeti nevelés és oktatás terén a tanári testület az akkori igen nehéz viszonyok mellett is, hivatásának teljes magaslatán állt. Különösen Berzátzky László c. igazgató úr részéről tapasztaltam azt, hogy egész életét ez idő alatt az intézettel való törődésnek szentelte. […] Fiala Endréről mindenkor meleg baráti érzésekkel emlékezett meg és amikor dr. Fiala Endre részéről irányában megnyilvánuló gyanúsítgatásokról és egyéb dolgokról értesült, ez igen elszomorította. Ezekről nekem a legnagyobb keserűséggel számolt be. Ha részéről működésének ideje alatt adminisztratív tévedések történtek, ez a gyakorlat hiányának és az igen súlyos időknek tudható be. Azonban mindenkor legjobb tudása szerint feltétlenül jóhiszeműen járt el minden ténykedésében. […]

A vádak összeállításából az tűnik ki, hogy az itteni állapotok tarthatatlanságát akarja bizonyítani, és ebben nem riad vissza a legnaivabb, alaptalanabb és inkorrekt gyanúsításoktól sem és nem kímél senkit, volt kartársai, barátai és jótevői közül. Felmerül előttem a kérdés, mi lehet a célja ezzel a beadvánnyal dr. Fiala Endrének? Szerencsétlen helyzete miatt az intézet tanárait és különösen Berzátzky Lászlót vádolja, pedig erre semmi néven nevezendő indoka nincs, sőt a legnagyobb hálára lehet velük szemben kötelezve. […] Tudomásom szerint annakidején Árpássy Gyula igazgatóval szemben, aki tőle az intézetet átvette, ugyanígy viselkedett.[54] *[…] Mint volt igazgatónak tudnia kellene, hogyha itt bármilyen mulasztások is történtek volna, ez ügyének rendbehozatalára nézve semmiféle következményekkel nem járhatna. Az intézethez való beosztásának ilyen alapú valószínűsítése egy egészséges lelkiegyensúlyú volt intézeti vezetőtől nem tételezhető fel. […] Úgy látom, hogy dr. Fiala Endrének szinte beteges vágya, hogy ennek az intézetnek az élére kerüljön, és ebben minden eszközt megragad a maga beteges módján. […] Nyilvánvaló ugyanis előttem, hogy amennyiben az ügy végleges elintézést nem nyer, dr. Fiala Endre akcióit tovább fogja folytatni, részéről az intézet állandó támadásnak lesz kitéve és ezzel a tanári testület és a növendékek közötti szükséges harmóniát, az itteni nevelés és oktatás zavartalanságát komolyan veszélyeztetni fogja.*"[55]

A kartársait kollegiálisan védő igazgató nem tévedett. A jogtalan internálásai és elbocsátása után rehabilitációját és a *„jászberényi igazgatói állásába való visszahelyezését*" követelő Fiala Endre minden számára elér-

[54] „Jászberényi tanítóképző intézeti igazgatói állásomat egy protekciós egyénnek kellett átadnom, akit 1945. június 25-én az Igazolóbizottság Jászberényben vezetőállásra alkalmatlannak minősített és áthelyezésre ítélt" – állította Árpássy Gyuláról valótlanul Fiala Endre. Fiala a Budapesti Népbíróságnak 1948. június 21. BFL XXV. 1. a. Budapesti Népbíróság NB VIII. 2680/48. Lásd ehhez: Donáth Péter (2025b): *Tanítóképzők, tanáraik, diákjaik az 1945–1949. évi politikai forgószélben.* Trezor, Budapest. 96–107.

[55] Jantsky meghallgatása Müller István tanügyi segédtitkár által Jászberényben Fiala feljelentő levele nyomán. 1947. március 7–8. MNL OL XIX-I-1-g-57-1-F-74304/1947. 238. d.

hető módon (VKM-ben, Miniszterelnökségen, Államvédelmi Osztályon [ÁVO] stb.[56]) tovább támadta az intézetet s 1946 júniusától kezdve egyre intenzívebben *„az ő helyét méltatlanul, protekció révén bitorló"* Jantsky Bélát.[57] Azt állította, hogy 1946. április 9-én egy őt ért drasztikus kihallgatás során az ávósok – valótlanul – közölték vele, hogy a jászberényi intézet igazgatója és a VKM[58] áll újabb, második internálása hátterében. Valójában szó sem volt erről, utóbb a rendőrség is elismerte, hogy Fiala indokolatlan rendőri önkény és a szakmai hozzáértés hiánya miatt volt 4, illetve 5 és fél hónapig internálva. Ő ezt nem így látta, s téves felfogása szerint *„visszatámadta"* Jantsky Bélát: *„feljelentőjét s minden baja okozóját"*.[59]

Fiala közölte ezt a debreceni tankerületi főigazgatósággal is: *„Minden kétséget kizáróan bebizonyosodott, hogy elsőszámú feljelentőm dr. Jantsky Béla. Neki köszönhetem, hogy félholtra vertek, internáltak, és végül állásomat is elveszítettem, nem is beszélve az 1946. április 9-én jegyzőkönyvezett vádakról. Jelen pillanatban tehát minden az Államvédelmi Osztály kezében van. Erre való tekintettel tegnap azonnal jelentést küldtem a VKM-hez s a jászberényi állami tanítóképző intézet nagyobb megrázkódtatásának elkerülése végett kértem tanítóképző intézeti igazgatói állásomba való sürgős visszahelyezésemet*."[60]

A tankerületi főigazgatóság Jantsky reflexióját kérte e vádakra. Abban olvashatjuk: *„Dr. Fiala Endre ellen soha feljelentést nem tettem már csak azért sem, mert 1945 novemberéig, amikor itteni hivatalomat átvettem, létezéséről sem tudtam. Internálása pedig a kartársak közlése szerint már 1945. II. hó 5-én megtörtént. Sohasem láttam őt és szomorú sorsáról is csak annyit tudok, amennyit az itt felvett jegyzőkönyvekből és a kartársaktól megtudhattam.*

Az ellenem folyó államvédelmi eljárásról sem tudok semmit. Valószínűleg

---

56 Fiala vallomása Jantsky ellen. 1947. október 17. BFL XXV. 1. a. Budapesti Népbíróság NB VIII. 2680/48.

57 *„Dr. Jantsky Béla egy munkácsi ruszin gimnáziumi tanár, aki annyit ért a magyar, jászberényi tanítóképzéshez, mint én a ruszin gimnáziumokhoz: tehát semmit sem. […] Jantsky Bélának köszönhetem tehát azt, hogy 1945. június 25-e után nem kerülhettem vissza jászberényi tanítóképző intézeti igazgatói állásomba, mert ő a teljesen ismeretlen foglalta el azt"* – írta Fiala a Népbíróságnak 1948. június 21-én. MNL OL XIX-I-1-g-57-1-F-177.767/1949. 238. d.; BFL XXV. 1. a. Budapesti Népbíróság NB VIII. 2680/48.

58 A VKM 160.668/1948. V. ü. o. sz rendelet a debreceni tankerületi főigazgatóhoz a Fiala elleni fegyelmi eljárásról. 1948. augusztus 9. MNL OL XIX-I-1-g-57-1-F-160668/1948. 238. d.

59 *„Az intézet igazgatásával megbízottak elképzelése szerint azért kaptak helyette igazgatói megbízást, mert személyi kapcsolataik folytán ezt ki tudták harcolni, gyengébb személyi képességeik ellenére is. […] Emiatt úgy gondolta helyesnek, ha ellentámadásba megy át s mindenkit, aki vélekedése szerint ellene tevékenykedett, helyére tört, a legképtelenebb vádakkal illetett"* – olvashatjuk Ballay Géza és Bikkafalvy Miklós miniszteri titkárok 1948. október 25-i összefoglaló jelentésében. MNL OL XIX-I-1-g-57-1-7-F-177767/1949. 238. d. Lásd erről bővebben: Donáth Péter (2025a).

60 Fiala a debreceni tankerületi főigazgatónak. 1947. október 19. MNL OL XIX-I-1-g-57-1-F-170386/1947. 238. d.

ugyanolyan elképzelésen alapul, minthogy feljelentettem, hogy jászberényi küldöttség kérte fel és hogy én »felvidéki viselt dolgaimban« őt kihallgatták, aki azt sem tudta idehelyezésemig, hogy élek a földön. Ha nem volna nyilvánvaló ezen beadványából is, hogy most már reálisan felismerhető beszámíthatatlan emberről van szó, akkor mélységesen felháborodnék ilyen hallatlan aljas eljárás tudomásulvétele után. […] Ha az államvédelmi osztálynak »felvidéki viselt dolgaimmal« kapcsolatban nyomoznia kellene, akkor elsősorban talán engem hallgatna ki és utánam a vádló hivatkozása alapján olyanokat, akik velem együtt éltek és ismertek, semmiesetre sem őt, akinek eddig létezésemről tudomása sem volt.

Ez év áprilisában valóban kapott az államvédelmi osztály Orosz György volt beregszászi gimnáziumi tanártól egy feljelentést, melyben azzal vádolt, hogy a cseh éra alatt demokráciaellenes voltam. Egy nyomozószázados ki is szállt Szolnokról és kihallgatott, azonban annak tudomásulvétele után, hogy 1938. november 2-ig a cseh állam szolgálatában voltam és ellenem a csehszlovák hatóságoknak semmi kifogásuk nem volt, az ügyet, mint tárgytalant és alaptalant nem tartotta további tárgyalásra érdemesnek. Valószínűleg erről szerzett tudomást Dr. Fiala Endre és ezt tálalja most fel, mint »hatalmas aktacsomót megtöltő felvidéki és egyéb ügyet«. […]

Micsoda képtelen beállítás, hogy nekem köszönheti internálását akkor, amikor én még budai óvóhelyünkön a bombáktól rettegtem. […] Azt írja, hogy jelenleg minden az államvédelmi osztály kezében van. Efelől teljesen nyugodtan alszom. A cseh éra alatt a demokrácia biztosította a kisebbségi magyarságnak az életlehetőséget az alapokmányban lefektetett törvények szerint. Esztelenség lett volna nekünk kisebbségnek olyan elveket vallani és képviselni, amelyeket, ha a többségi nép vall, akkor az a mi megsemmisülésünket jelentette volna. Az anyaországhoz való visszacsatolásunk után pedig végig olyan testületben tanítottam és olyan intézetet vezettem, ahol felerészben ruszinok voltak, még a cseh időkből jó ismerőseim, akikkel szemben ismét csak a nemzeti türelmesség és humanitás elveit képviselhettem és képviseltem is. Soha egyetlen politikai pártnak és ma megbélyegzett társadalmi egyesületnek tagja nem voltam. A munkácsi állami tanítóképző intézet és önálló gimnáziumi internátus vezetése és főleg a kétnyelvű ifjúság békés szellemű közös nevelésének szenteltem minden időmet. […]

Elítéltetésemet beadványa végén, mint határozott tényt állítja be. Hogy ez nem fog megtörténni, afelől kétségeim nincsenek. […] Főigazgató Úr kérem, nekem oly mérhetetlen gondjaim vannak az intézet vezetésével, 220 személy élelmezésével és annyit dolgozom az intézetért,[61] *hogy legalább lelkinyugal-*

[61] Ezzel a VKM ügyosztályvezetője Rozsondai Zoltán is tisztában volt, s már Jantsky internálása után, 1948. április 5-én leszögezte: *„…ügyosztályunk igazgatói megbízása, tehát 1945 november óta eltelt idejére nézve […] jelenti: Az igazgató a meglehetősen súlyos helyzetben átvett intézet újjáépítése, felszerelése, tanulmányi színvonalemelése, a szegénysorsú tanulók tanulásának biztosítása érdekében nagy erőfeszítéseket tett, s igen szép eredmé-*

mat megérdemlek érte" – írta egyebek között 1947. november 5-én Jantsky Béla.[62]

Igaza tudatában az általában jóhiszemű igazgató úr alábecsülte az ÁVO „éberségét". Már 1946-tól anyaggyűjtést folytattak a Kárpátalján történtekről.[63] Az igazgató úrnak rövidesen, 1947. december 20-i, jászberényi „*gyanúsítotti*" kihallgatása során – még szabadlábon – szembesülnie kellett az ellene felhozott vádakkal: *„A gyanúsítást megértettem, de bűnösnek nem érzem magam. […] Tagadom azt, hogy Beregszászon egyike lettem volna az akkori csehszlovák demokrácia ellen uszító jobboldali klikknek és a Hitler fasizmus propagálóinak. Tagadom, hogy a Heinlein oldalán szerveztem volna az ifjúságot fasiszta jelszavakkal és horogkeresztes rajzolással. Tagadom, hogy a bécsi döntés után, amikor Beregszászt Magyarországhoz csatolták a demokratikus tanárokat feljelentettem volna, vagy feljelentéseket írtam volna alá. Tagadom azt is, hogy a diákokat antiszemita és fasiszta szellemben neveltem volna és háborúra uszítottam volna. Tagadom azt, hogy a fasizmus ideje alatt a munkácsi internálótábor parancsnoka lettem volna. Megjegyezni kívánom azt, hogy az ellenem felhozott vádak mind alaptalanok és kérem az ügy kivizsgálását.*"[64]

Letartóztatása, vád alá helyezése, internálása

1948 január végén Kiss József tanár – Fiala egykori tanítványa és híve – terjeszteni kezdte az intézetben, hogy Jantskyt rövidesen felmentik igazgatói tisztéből. Majd *„1948. február 20-án hivatali helyiségemben a rendőrség kiküldött közegei házkutatást tartottak, ezt az eljárást a lakásomon is lefolytatták, majd – miután az intézet vezetését Vaczek Bélának átadtam – letartóztattak és 21-én Szolnokra vittek. Szolnoki őrizetbevételem idején kaptam meg kihallgatásom után az államrendőrség szolnoki kapitányságának 1459/1948. ksz. sz. internálási végházatát. E végházatot alapján f. év. március 3-án a Buda-déli Internálótáborba szállítottak, ahol 1948. szeptember 9-ig voltam. […] Bodnár Gyula tanártársam állítása szerint internálási határozatom kikézbesítésekor dr. Császár Jenő rendőrszázados hivatali helyiségében dr. Fiala Endre jelen volt. Ezt a körülményt magam még csak*

nyt ért el." A VKM V.2. ü. o. feljegyzése. 1948. április 5. MNL OL XIX-I-1-g-57-1-F-179597/1947. 238. d.

62 Jantsky Béla a tankerületi főigazgatóhoz 19/1947. Biz. sz. alatt Fiala Endre beadványára hiv. sz. 793-5/1947. 1947. november 5. MNL OL XIX-I-1-g-57-1-F-170386/1947. 238. d.

63 Egykori tanítványa, Opman Ilona már 1946. december 17-én vallott Jantsky ellen a 19497/1946. sz. kihallgatási jegyzőkönyvben. BFL XXV. 1. a. Budapesti Népbíróság NB VIII. 2680/48.

64 Jantsky Béla 1947. december 20-i jászberényi gyanúsítotti kihallgatásának jegyzőkönyve 119/1947. BFL XXV. 1. a. Budapesti Népbíróság NB VIII. 2680/48./5. sz.

valószínűsíteni sem tudom, mert Fiala Endrét nem ismerem, azonban tényként kell rögzítenem, hogy a határozat kihirdetésekor dr. Császár szobájában egy általam nem ismert idegen férfi tartózkodott" – emlékezett az igazgató úr kiszabadulása után.[65]

Három nappal letartóztatását követően a szolnoki államvédelmi osztályon dr. Orosz György, Vámos Endre, Kővári Andor, Rothmann Ignác, Ják Sándor, dr. Fiala Endre és Opman Ilona vallomásaira hivatkozva megszületett a Jantsky Béla internálását kezdeményező jelentés: *„Kihallgatása során tagadta a terhére rótt bűncselekményeket és az ellene emelt vádakat az egyéni bosszú művének tekinti. Kihallgatásáról készült jegyzőkönyvet jelentésemhez csatolom. Nyomozásom során tanúk egyöntetű vallomásából megállapítottam, hogy gyanúsított 1938 októbere, a bécsi döntés után tagja lett a Nemzeti Tanácsnak, amely hivatva volt a baloldali érzelmű kommunista elemek sorsa felől dönteni. Dr. Jantsky Béla alaposan gyanúsítható azzal, hogy ebbeli működésében részese volt a nép egyes rétegei ellen irányuló cselekmények végrehajtásában. Nevezett szoros kapcsolatban állt a rendőrség nyomozóosztályával és alaposan gyanúsítható azzal, hogy besúgó tevékenysége folytán több baloldali érzelmű egyén elhurcolásának okozója volt.*

1940-ben Munkácsra helyezték, ahol a Tanítóképző Internátus vezetője és igazgatója lett. A növendékeket a legszélsőjobboldali és antiszemita irányban nevelte. Jelenlétében antiszemita dalokat énekeltek a diákok és lezsidózták saját osztálytársaikat. Dr. Jantsky feljelentése folytán kollégáit, név szerint: dr. Orosz Györgyöt, dr. Kővári Andort, Halász Bernátot (meghalt) és Lenkei Józsefet (meghalt) a Magyar Közigazgatási Hatóság letartóztatta, a letartóztatás következtében állásukból elbocsátották, majd 3 havi fogva tartás után, rendőri felügyelet mellett bocsátották szabadon."[66]

Gacsályi Sándor debreceni tankerületi főigazgató kérdésére közölték ezt, azzal a kiegészítéssel, hogy az iratokat további eljárás végett továbbították a Budapesti Népfőügyészségre.[67] Újabb kihallgatások után az ügyészség május 14-én nyújtotta be a Budapesti Népbíróságnak Jantsky Béla elleni vádiratát: *„Dr. Jantsky Béla […] terheltet vádolom az 1945. VII. tc által törvényerőre emelt Nbr. 15.§ 5. pontjába ütköző népellenes bűntett elkövetésével, mert terhelt 1938 novemberében Beregszászon feljelentette dr. Orosz György gimnáziumi tanárt baloldali magatartása miatt. A feljelentés folytán dr. Orosz Györgyöt letartóztatták. Terhelt ezen cselekményével a*

---

65 A Fiala Endre ellen 180.868/1948. V. 2. ü. o. számú VKM határozattal elrendelt fegyelmi vizsgálat során 1948. október 13-án az elnöki ügyosztályból dr. Bikkafalvy Miklós és dr. Ballay Géza miniszteri titkárok hallgatták ki Jantsky Bélát. Annak jegyzőkönyvéből. MNL OL XIX-I-1-g-57-1-7-F-177767/1949. 238. d.

66 Az államrendőrség szolnoki állambiztonsági osztályán Selmeczy György alhadnagy 119/1947. sz jelentése dr. Jantsky Béla háborús és népellenes büntette tárgyában. BFL XXV. 1. a. Budapesti Népbíróság NB VIII. 2680/48./5.

67 Gacsályi Sándor 1948. március 6-i jelentése a VKM-nek arról, hogy Jantskyt milyen gyanú alapján vették őrizetbe. MNL OL XIX-I-1-g-57-1-F-179597/1947. 238. d.

fasiszta és demokráciaellenes törekvések célját szolgáló hivatalos szerv besúgójaként működött, annak adatokat szolgáltatott. […] 1938 őszén, a bécsi döntés után tagja lett a Nemzeti Tanácsnak, mely hivatva volt a baloldali érzelmű kommunista elemek sorsa fölött dönteni. Terhelt kapcsolatot tartott fenn a rendőrség nyomozóosztályával és besúgói tevékenységet fejtett ki. Minden bizonnyal ezen besúgói működése során nemcsak egy személyt juttatott börtönbe. Perrendszerűen azonban csupán dr. Orosz György feljelentése bizonyítható. Terhelt 1940. évben Munkácsra került a tanítóképző internátus vezetője lett, és növendékeit szélsőjobboldali, antiszemita irányban nevelte. Terhelt tagadásával szemben a kihallgatni indítványozott tanúk vallomásával a vád tárgyává tett tényállás bizonyítható, a vádemelés indokolt."[68]

A vádirat megismerése után ellentanúk nyilatkozatainak gyűjtése kezdődött egykori munkatársai, főnökei, lakótársai, tanítványai körében annak bizonyítására, hogy Jantsky nem volt a beregszászi Nemzeti Tanács tagja, valójában szociálisan érzékeny, a nemzetiségi és zsidó tanulókat, üldözötteket támogató magatartást tanúsított, akiről semmiképp sem feltételezhető, hogy baloldali kartársait feljelentse. Az érdemi információkat tartalmazó ilyen jellegű nyilatkozatokból a fentiekben idéztünk. Ezek száma többszörösen meghaladta a Jantskyra terhelő tanúvallomásokét, s köztük több kommunista párttag, pártvezető felesége, népi kollégium igazgatója is szerepelt, aminek a politikai pártok delegálta népbírósági tagok[69] szemében bizonyára jelentősége lehetett. Jantsky ellen szólt viszont, hogy a vádlók többségükben korábban üldözött kommunisták, s hárman rendőrtisztek voltak. A fő vádló, dr. Orosz György ny. gimnáziumi igazgató 1945 után *„a sátoraljaújhelyi Nemzeti Bizottság elnöke, az MKP újhelyi szervezetének elnöke, a Zemplén-megyei Szabadművelődési Tanács Politikai Bizottságának elnöke,"* valamint *„az 1947. évi választásoknál a Sátoraljaújhelyi Központi Bizottság elnöke volt, mint az MKP megbízottja"*.[70]

Orosz György már 1946. március 16-án – a Baróti Bolder Béla volt beregszászi gimnazista, majd rendőrfőhadnagy elleni eljárás során – állította, hogy *„a visszacsatolás után Bajai Zapf László tanár, Perjési Ozora, Jantsky és társai, köztük Bolder is tömeges feljelentéseket, denunciálásokat eszközöltek az ottani Nemzeti Tanácsnál és a rendőrségen demokratikus és kom-*

---

68 A Budapesti Népügyészség 1948. Nü. 2324/2. sz (15698/1948. szolnoki ÁVO.) vádirata Jantsky ellen a Népbírósághoz. BFL XXV. 1. a. Budapesti Népbíróság NB VIII. 2680/48.

69 A Budapesti Népbíróság 1948. június 28-án Jantsky ügyében tartott első nyilvános tárgyalásán Dr. Késmárky Ernő bíró-tanácselnökből, Balázs Gyula FKP, Bujtus János MKP, Fehér János SZDP és Dentsek Boldizsárné NPP pártok által delegált népbírókból állt a bírói tanács. Budapesti Népbíróság kézzel írt tárgyalási jegyzőkönyvében. BFL XXV. 1. a. Budapesti Népbíróság NB VIII. 2680/48/4.

70 Dr. Orosz György nyug. gimnáziumi igazgató 1949. április 5-i kézzel írt önéletrajzából. MNL OL XIX-I-1-u-1040-Or-5/1949.

munista egyének ellen, aminek eredménye az volt, hogy százával fogták el a baloldali, demokratikus embereket, és fosztották meg állásuktól."[71] A Jantsky ügyében gyűjtött nyomozati iratokból már a Népügyészség számára is nyilvánvalóvá vált, hogy az ellene vallók általános vélekedésekre, illetve Orosz György és veje dr. Koritsanszky Ernő rendőr alezredes azon állítására támaszkodtak, hogy a 10 beregszászi gimnáziumi tanár – köztük Jantsky aláírásával – jelentette fel őt 1938-ban.[72]

A vádirathoz fűzött hivatalos megjegyzéseiben Jantsky Béla felvetette: Miért nem jelentették fel őt már 1945 után, miért csak most, Fiala felléptét követően? Vajon Orosz és a veje hogyan emlékezhetnek egy aláírásra tíz év távolából ilyen biztosan?[73]

Népbírósági eljárás, felmentése, Jászberényből való áthelyezése

Első nyilvános tárgyalását 1948. június 28-án tartotta a Budapesti Népbíróság Dr. Késmárky Ernő bíró, tanácselnök vezetésével.[74] A vádat dr. Nagyfejző József népügyész képviselte. Az elnök már a tárgyalás elején konstatálta, hogy a Népügyészség által javasolt nyolc tanú közül öt: dr. Orosz György, Opman Ilona, Dr. Fiala Endre, Ják Sándor és Vámos Endre – különböző indokokkal – nem jelent meg. A népügyész indítványára a tárgyalást így is megkezdték.

Feltett kérdésre dr. Jantsky Béla nyilatkozott: *„A vádat megértettem, bűnösnek nem érzem magam. 1938-ban Beregszászon tartózkodtam, de az nem felel meg a valóságnak, hogy én feljelentettem volna dr. Orosz Györgyöt. A magyarok bejövetele után a Nemzeti Tanács vette át a közélet vezetését, melynek én tagja nem voltam. Egyebet előadni nem kívánok."*

Az egyenként behívott tanúk közül elsőként Orosz György vejét, dr. Koritsanszky Ernő rendőr alezredest hallgatták meg: *„1938 novemberében lettem levezényelve Beregszászra, az ottani rendőrkapitányság megszervezésére. Abban az időben az ottani rendőrség a járási katonai parancsnokság felügyelete alá tartozott. A kérdéses ügyet is a katonai parancsnokság tette át a rendőrséghez nyomozás végett. Így került hozzám Orosz György kihallgatás végett, kit kommunista magatartása miatt feljelentettek. A feljelentés aláírói között volt vádlott neve, amire határozottan emlékszem, mert ez az ügy*

---

71 Ugyanakkor Kővári Andor és ifj. Orosz György vallomásában Jantskyt nem említette. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára V76/508. és V84/032.

72 Dr. Koritsanszky Ernőnek, a sértett vejének tanúvallomása Jantsky ellen 1948. március 5-én. 102/2/1948.sz. BFL XXV. 1. a. Budapesti Népbíróság NB VIII. 2680/48.

73 Jantsky Béla 1948. június 23-i észrevételei az ellene benyújtott vádiratra. BFL XXV. 1. a. Budapesti Népbíróság NB VIII. 2680/48.

74 Az 1948. június 28-i nyilvános tárgyalásról vett idézetek forrása végig: A Budapesti Népbíróság aznapi, kézzel írt jegyzőkönyve. BFL XXV. 1. a. Budapesti Népbíróság NB VIII. 2680/48/4.

érdekelt. Dr. Orosz Györgynek kihallgatása alkalmával megmutattam a feljelentést. Orosz György, amikor már apósom lett, közölte velem, hogy vádlott az igazolásnál vallotta, hogy kommunista szellemben neveli az ifjúságot, és ezen vallomását apósomnak Orosz Györgynek fel is olvasták. A felszabadulás után Pesten találkozott apósom a vádlottal és apósom szerint akkor a vádlott megbánta egész tettét. Ki volt a kezdeményezője a feljelentésnek, nem tudom.

Védő kérdésére: A feljelentőket nem hallgattam ki, az aláírásokat sem ismertem."

A következő tanú Rothmann Ignác közölte: *„1938 novemberében letartóztattak és a letartóztatottak között voltak Lenkei és Orosz nevű tanárok is, akik oda nyilatkoztak, hogy az aláírások között volt vádlott neve is, amit onnan tudtak, hogy a feljelentést megmutatták nekik."*

Ezután dr. Kővári Andor tanúskodott: *„…vádlottat ismerem, mint diákomat és mint tanártársamat. Hallottam az Orosz György féle feljelentésről. Orosz mondta nekem, hogy őt vádlott jelentette fel, mert szabadkőműves, és hogy vádlott is szabadkőműves volt.*

Védő kérdésre: Tudok arról, hogy vádlott egy diák védelmére kelt, akit valamilyen okból kifolyólag ki akartak csapni az iskolából."

Dr. Kardos Lászlóné, szül. Kampó Erzsébet – aki korábban Jantsky magatartásáról írásban nyilatkozott[75] – kérdésre csak annyit mondott: *„Beregszászon a vádlott tanárom volt. Hallottam, hogy Orosz Györgyöt feljelentették, de, hogy ki, azt nem tudom."*

Ezt követően a népügyész módosította a vádat *„azzal, hogy vádlott Lenkei Józsefet is feljelentette. Indítványozom a mai tárgyalás elnapolását, dr. Orosz György tanúnak sátoraljai címéről való idézését, továbbá a tárgyalásra idézett, de meg nem jelent tanúk elővezetés terhe mellett való idézését, egyben a vádlott előzetes letartóztatását."*

A tárgyalás a következő végzéssel zárult: *„A népbíróság a mai tárgyalását elnapolja, s annak folytatására határnapot hivatalból fog kitűzni, amikorra a vád tanúit idézni fogja – dr. Orosz Györgyöt Sátoraljaújhely, Somogyi és Bacsó u. 6. szám alól. A vádlott előzetes letartóztatását mellőzi, mert úgyis rendőrhatósági őrizet alatt van. A védelem tanúit a vád tanúinak kihallgatásától függően idézi."*

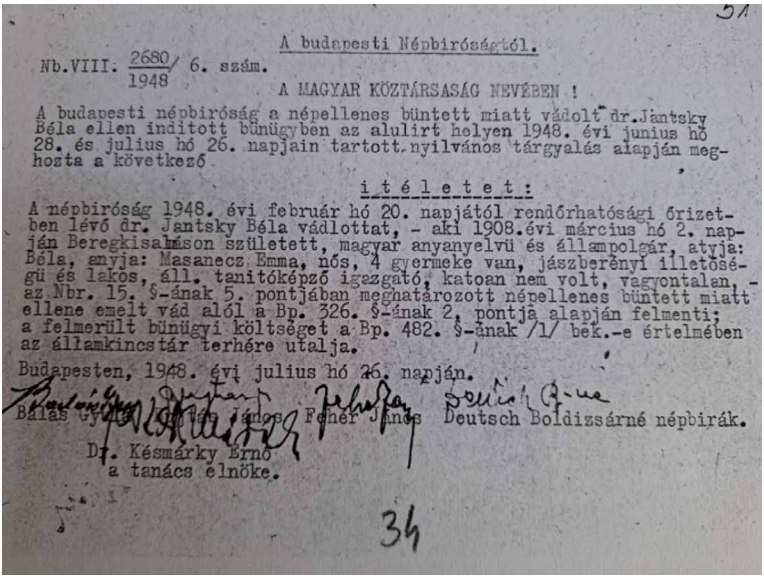
A második nyilvános tárgyalást 1948. július 26-án tartották. Ennek jegyzőkönyvét –sajnos – eddig nem sikerült megtalálni. Így azt sem tudjuk, hogy az ismételten megidézett tanúk közül ki jelent meg, s miről ta-

---

[75] Dr. Kardos Lászlóné, az MKP-képviselő neje, Jantsky egykori tanítványa 1948. június 24-én írásban nyilatkozta: *„Dr. Jantsky Bélát ismerem. Köztudomású volt, hogy egyetemi tanulmányait a prágai Károly Tudományegyetemen végezte. Egyetemi évei alatt a »Sarló«, később a »Pro Libertate« szabadkőműves páholy tagja volt. Nekem évekig tanárom volt. Soha, sem antiszemita, sem szélsőjobboldali irányban nem nevelt. Egyenes magatartását és felfogását ismerve kizártnak tartom, hogy valakit baloldali magatartásáért feljelentett volna."* BFL XXV. 1. a. Budapesti Népbíróság NB VIII. 2680/48.

núskodtak. Egyedül Fiala Endre kimentését kérő levele áll rendelkezésünkre: „*…sem ruhám, sem útiköltségem, de még ajánlott levélre sincsen semmi pénzem. A június 28-i tárgyalásra részletes jelentést küldtem. Most sem tudok mást jelenteni, csak azt, ami velem történt, hogy Jantski Béla [sic!] miatt még ma is állás, fizetés nélkül élek, ez a tény. Feljelentettek, internálótáborba elvittek, s emiatt a szolgálatból elbocsátottak, holott 1945. június 25-én Jászberényben egyhangúan igazoltak, mint a tanítóképző intézet igazgatóját, mégis Jantski Béla került a helyemre.*”[76]

A bíróság aznapi ítélete azonban rendelkezésünkre áll: A Magyar Köztársaság nevében! A budapesti népbíróság a népellenes bűntett miatt vádolt dr. Jantsky Béla ellen indított bűnügyben az alulírt helyen 1948. június 28-án és július 26-án tartott nyilvános tárgyalás alapján meghozta a következő ítéletet: „*A népbíróság 1948. február 20-tól rendőrhatósági őrizetben lévő dr. Jantsky Béla vádlottat […] az Nbr. 15.§-ának 5. pontjában meghatározott népellenes bűntett miatt ellene emelt vád alól a Bp. 326. §-ának 2. pontja alapján felmenti*;[77] *a felmerült bűnügyi költségeket a Bp. 482.§-ának 1. bekezdése értemében az államkincstár terhére utalja.*”[78]

A budapesti Népbíróságtól.

Nb.VIII. 2680/1948 6. szám.

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG NEVÉBEN !

A budapesti népbíróság a népellenes bűntett miatt vádolt dr.Jantsky Béla ellen indított bűnügyben az alulírt helyen 1948. évi junius hó 28. és julius hó 26. napjain tartott nyilvános tárgyalás alapján meghozta a következő

i t é l e t e t :

A népbíróság 1948. évi február hó 20. napjától rendőrhatósági őrizetben lévő dr. Jantsky Béla vádlottat, - aki 1908.évi március hó 2. napján Beregkisalmáson született, magyar anyanyelvü és állampolgár, atyja: Béla, anyja: Masanecz Emma, nős, 4 gyermeke van, jászberényi illetőségü és lakos, áll. tanitóképző igazgató, katoan nem volt, vagyontalan, - az Nbr. 15. §-ának 5. pontjában meghatározott népellenes büntett miatt ellene emelt vád alól a Bp. 326. §-ának 2. pontja alapján felmenti; a felmerült bünügyi költséget a Bp. 482. §-ának /1/ bek.-e értelmében az államkincstár terhére utalja.

Budapesten, 1948. évi julius hó 26. napján.

Bálás [illegible] Fehér János Deutsch Boldizsárné népbirák.

Dr. Késmárky Ernő
a tanács elnöke.

34

A népbíróság ítélete. (Forrás: BFL XXV. 1. a. Budapesti Népbíróság NB VIII. 2680/48/6.)

---

76 Fiala Endre 1948. július 22-i – saját kézzel írt – levele a Népbíróság tárgyalásra idézésére válaszul. BFL XXV. 1. a. Budapesti Népbíróság NB VIII. 2680/48/5.

77 *„1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról. 326.§ Felmentő-ítélet hozandó: […] 2. ha a vád alapjául vett bűncselekmény, vagy pedig az, hogy a vádlott követte el, nincs bebizonyítva.”*
Forrás: https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=89600033.TV&txtreferer=94500007.TV – Wolters Kluwer (letöltés dátuma: 2025. 08. 23.).

78 BFL XXV. 1. a. Budapesti Népbíróság NB VIII. 2680/48/6.

Jantsky Bélát tehát nem a bűncselekmény hiánya, hanem a bizonyíthatóság hiánya miatt mentette fel a Budapesti Népbíróság. Talán ezért, vagy más okból, őt csak több mint fél év fogság után, 1948. szeptember 9-én bocsátották el az internálótáborból. Másnap, szeptember 10-én jelentkezett a VKM tanítóképző ügyosztályán, és – az osztályvezető feljegyzése szerint – *„bemutatta a magyar államrendőrség budapesti főkapitánysága központi internáló tábora 3638/1948. sz. szabadulólevelét, amely szerint minden joghátrány és utólagos rendőrségi eljárás következménye nélkül bocsátották el".*

Rozsondai Zoltán minisztériumi osztályvezető feljegyzése szerint *„dr. Jantsky Béla társadalmi rehabilitálása érdekében kéri az igazgatói állásba való visszahelyezését. Tekintve azt, hogy előzőleg a Földtani Intézetben teljesített geológusi minőségben szolgálatot s erre, valamint, tájékoztatása szerint, a műegyetem geológiai tanszéke mellé való beosztásra lehetőség van, igazgatói állásába való visszahelyezése után, amennyiben arra bármilyen szempontból szükség lenne, kéri bármelyik intézetbe való beosztását.*[79]

Dr. Jantsky Béla ügyéről ügyosztályunk tájékoztatta dr. Alexits Államtitkár Urat és a Miniszter Urat. Az Államtitkár Úrral való megbeszélés értelmében felhívtuk a Pedagógusok Szabad Szakszervezetét véleménynyilvánításra. Pálinkás József tanár, az illetékes szakszervezeti osztály helyettes vezetője közölte, hogy rövid úton nem adhatnak tájékoztatást. Ehhez a jászberényi helyi szervezet megkérdezésére van szükség. Tekintve azt, hogy a helyi szervnek Jantsky Béla magatartására vonatkozó véleménye mellékelten rendelkezésünkre áll, a következő intézkedést tartjuk célszerűnek: Dr. Jantsky Bélát, mint akinek szolgálati jogviszonyán a bírói eljárás mit sem változtatott és a helyi szakszervezeti igazolvány demokratikus szempontból is kifogástalannak minősíti, visszahelyezzük igazgatói állásába s ezzel rehabilitálásban részesítjük. Ezzel egyidejűleg saját kérésére egy hónapi szabadságot engedélyezünk. Szabadság ideje alatt döntünk az újabb szakszervezeti vélemény meghallgatása alapján esetleges folytatólagos jászberényi igazgatói működése tekintetében, illetőleg intézkedünk a műegyetem geológiai tanszékéhez vagy a Földtani Intézethez való beosztása ügyében."[80]

Az igazgató úr szabadsága alatt sürgős anyagi segítséget kért a VKM-től, melyet a tankerületi főigazgató támogatóan továbbított: *„…jelenleg valóban nyomasztó anyagi körülmények között van, 5 tagú családjának eltartása tényleg nagyon nehéz feladatok elé állítja, amellett hivatalos anyagi tá-*

---

[79] Dr. Vígh György az Állami Földtani Intézet mb. igazgatója 1948. június 24-én írta: *„Dr. Jantsky Béla az ország egyetlen oroszul tudó geológusa, aki önmagában egyesíti a geológiai szaktudást tökéletes orosz nyelvtudással. […] Éppen az utóbbi időben sikerült megszereznünk az orosz geológiai szakirodalom anyagát. […] A magyar tudományos élet fejlődése szempontjából rendkívül fontosnak tartanám, hogy e munkával dr. Jantsky Béla mielőbb megbízassék."* BFL XXV. 1. a. Budapesti Népbíróság NB VIII. 2680/48. sz.

[80] Rozsondai Zoltán osztályvezető 1948. szeptember 15-i jelentése és javaslata Alexits György államtitkárnak. MNL OL XIX-I-1-g-57-1-J-169901/1948. (240. d.)

mogatásban már nem részesült, így véleményem szerint egyszeri és nagyobb összegű rendkívüli segélyre rászorult és érdemes."[81] Mire a VKM 500 Ft. segélyt utalt ki számára.[82]

Időközben, 1948. november közepén kaphatta kézhez Jantsky Béla az áthelyezésére vonatkozó rendeleteket: *„A VKM folyó év november 10-én 178.222/1948. V. sz. alatt a következő rendeletet intézte dr. Jantsky Béla áll. tanítóképző intézeti igazgatóhoz: »Igazgató Urat – igazgatói jellegének és besorolásának érintetlenül hagyásával – hivatalból, azonnali hatállyal […] a budapesti VI. kerületi áll. Kemény Zsigmond Gimnáziumhoz helyezem át tanári szolgálattételre« […] Egyben dr. Jantsky Béla igazgatót felhívom, hogy az intézet pénz- és vagyonkezelését két rangidős tanár jelenlétében Vaczek Béla helyettes igazgatónak szabályszerűen és sürgősen adja át és új állomáshelyét mielőbb foglalja el.*"[83]

Ezzel Jantsky Béla 1941–1948 közötti tanítóképző igazgatói pályája véget ért. Csak az 1948–1949. tanévben tanított a Kemény Zsigmond Gimnáziumban. Utána megvált a főhivatású pedagóguspályától: különböző geológusi munkakörökben dolgozott nyugdíjazásáig. Nagy sikerrel: munkáját már 1951-ben Sztahanovista Oklevéllel, 1952-ben Munka Érdemrenddel, 1953-ban Kossuth Díjjal, 1958-ban Szocialista Munkáért Érdemérem Arany fokozatával, s mongóliai kutatásaiért 1969-ben Mongol Sarkcsillag Érdemrenddel honorálták. Tudományos munkásságát 1957-ben kandidátusi, majd 1972-ben MTA doktora címmel ismerték el. A Magyar Földtani Társaság tagja, titkára, majd főtitkára volt.[84]

Ám a tanítástól sem vált meg: hosszú időn keresztül komoly ismeretterjesztő munkát végzett. 1955-től 1966-ig a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat országos és budapesti választmányának tagja, egyúttal a budapesti választmány elnöke volt. 1952-től élete végéig (1991. december 3-ig) az *Élet és Tudomány* szerkesztőbizottsági tagjaként tevékenykedett.[85]

---

81 Gacsályi Sándor debreceni tankerületi főigazgató 1948. október 20-i javaslata arra, hogy Jantsky nagyobb összegű segélyt kaphasson. MNL OL XIX-I-1-g-57-1-J-176488/1948. (240. d.)

82 Rozsondai Zoltán 1948. november 27-i kézzel írt feljegyzése. MNL OL XIX-I-1-g-57-1-J-172091/1948. (240. d.)

83 A debreceni tankerületi főigazgatóságról 3475/1948. sz. rendelet Jantsky áthelyezéséről, az átadás-átvételről. MNL JNSZVL XXVI. 67/a.

84 Kozák Péter (2013): Jantsky Béla. *Névpont.* https://www.nevpont.hu/palyakep/jantsky-bela-f3e0e (letöltés dátuma: 2025. 08. 23.).

85 Nagy Béla (1992): Búcsúzunk Dr. Jantsky Bélától. *Élet és Tudomány*, 47. évf. 1. sz. 55.

Kérdések, kétségek

Dokumentatív elbeszélésünk lezárásaként megállapítható: a magyar földtudomány, s eredményei révén a magyar gazdaság, társadalom sokat nyert Jantsky Béla kényszerű pályaváltásával. Ugyanakkor a magyarországi tanítóképzés egy kiemelkedően tehetséges, nagy hatású pedagógust veszített e történet nyomán. Olvasóink a felvonultatott források segítségével kialakíthatják a maguk álláspontját a bemutatottakról s abban az igazgató úr szerepéről. A dolgozat íróját nyitva maradt kérdések foglalkoztatják: A rendelkezésünkre álló, nagyon hiányos források ugyanis csak korlátozott betekintést adnak az 1938–1939-ben a beregszászi gimnáziumban történtekre. Miért mérgesedett el annyira az ottani tantestület idősebb, a demokratikusabb Csehszlovákiában maradást pártoló kommunista és a Magyarországhoz visszatérést pártoló fiatalabb, keresztényszociális, polgári beállítottságú tanárainak viszonya? Miért harcoltak olyan hevesen az ifjúság feletti befolyásért az önképzőkörben, a Magyar Internátusban, hogy 1938-ban az előbbiek diákokat és tanárokat jelentettek fel a csehszlovák hatóságoknál? Vajon ki által, miként és kiket érintően történt ez? Kizárható-e teljességgel, hogy ennek reakciójaként a korábban feljelentettek részéről a visszacsatolást követően ellenfeljelentésre került sor a magyar szerveknél? Ha nem, akkor vajon az Orosz Györggyel az internátus feletti befolyás megszerzése ügyében rivalizáló Jantsky Béla[86] aláírhatta-e a kollégái által elé tett feljelentést? Jantsky habitusától, személyiségétől idegen lett volna ez, de rendkívüli helyzetekben előfordul, hogy az ember olyat tesz, amiről utóbb úgy véli, hogy jobb lett volna, ha meg sem történik. Nem valószínű, hogy aláírt egy ilyen feljelentést, de az eredeti dokumentum hiányában ezt teljesen kizárni nem lehet. Így a népbíróság valószínűleg reális döntést hozott a bizonyítottság hiánya miatti felmentéssel.

Ugyanakkor valószínű, hogy a tantestületi igazolások során 1938–1939-ben, ha megkérdezték, Jantsky Béla azt válaszolhatta, amit a tantestületben mindenki tudott: Orosz György ateista, baloldali (kommunista) szellemben tanított a csehszlovák időszakban. Ha igaz, amit Orosz veje a népbíróság előtt állított, miszerint Jantsky 1945 után, egy találkozásuk során sajnálatát fejezte ki Orosz Györgynek, az erre vonatkozhatott. Egykori diákok visszaemlékezéseit olvasva csak sajnálni lehet, hogy a különleges történelmi helyzet – a tanítványok által utóbb egyaránt nagyra tartott[87] – pedagógusok közötti rivalizálás ilyen súlyos következményekhez vezethetett.

---

86 Orosz György az „1937/38 iskolai évben az önképzőkör tanárelnöke. A Magyar Internátus Egyesület titkára" volt. Lásd: Benda István – Orosz László (szerk.): (1990): 101.

87 Az 1935-ben a beregszászi gimnáziumban érettségizett Dr. Ortutay Elemér görögkatolikus lelkész írta: *„Külön fejezet az életemben Orosz György tanár úr. Mindig kimegyek a*

S végül: forrásainkból nem egyértelmű, hogy vajon ki is kezdeményezte Jantsky Jászberényből való áthelyezését? Az átélt megpróbáltatások hatására, a megváltozott politikai helyzetben Jantsky Béla látta-e úgy, hogy békésebb, jobb lehetőséget kínál számára a földtudományi pálya? Vagy családja az internálása alatt visszaköltözött Budapestre, s ezért hajlott Jászberény elhagyására? Esetleg a berényiek információi alapján a VKM döntött úgy 1948 végén, hogy ilyen, „felvidéki szellemű"[88] ember nem való egy pedagógusképző intézet élére? Ifjabb művelődéstörténészek további kutatások eredményeként talán választ találnak erre is.

sírjához és elmondok egy rövid imát, hálaként, hogy tanítványa voltam." Uo. 235.

88 Jantsky beregszászi kollégája, Göndöcs László 2001-ben így nyilatkozott erről: *„Mit tartalmaz a felvidéki szellem? Egyfajta demokratikus gondolkodást, toleranciát, az együttélés szükségességét, a más népek értékeinek elismerését, megbecsülését."* Gyurcsik Iván 2001http://www.pragaitukor.com/archive/pt200105/t06.php (letöltés dátuma: 2025. 09. 25.)